

บทที่ ๒

มโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง

มโนทัศน์ทางเศรษฐกิจที่เริ่มเป็นที่รู้จักกันและเริ่มกล่าวถึงกันอย่างมากขึ้นโดยผู้ที่นำมาเผยแพร่อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุดคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในประเทศไทย รวมทั้งนักวิชาการในประเทศไทยอีกมากมายได้นำมาศึกษาวิจัยและนำออกมาเผยแพร่ แต่ไม่ค่อยระมัดระวังถึงความหมายที่ละเอียดอ่อน มโนทัศน์นี้คือ “ความพอเพียง” หัวข้อในบทที่ ๒ นี้จะครอบคลุมมิติสำคัญเกี่ยวกับมโนทัศน์ความพอเพียง อันได้แก่ พัฒนาการและความหมาย การวิพากษ์ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงของนักวิชาการที่สำคัญ และปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑ พัฒนาการและความหมายมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑.๑ พัฒนาการของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อย้อนกลับมาค้นหาพัฒนาการของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า การเกิดขึ้นของระบบเศรษฐกิจในโลกนี้เมื่อไรนั้นไม่สามารถระบุได้อย่างแม่นยำ แต่พอมีหลักฐานที่สามารถยืนยันได้ก็ในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งมี คำว่า “oikos” หมายถึงบ้าน (house) หรือในภาษากรีกคือ *Οικονομία* และ “nemein” แปลว่า การจัดการ (to manage) หรือ *Συμφορία* ในภาษากรีก ถ้าแปลตามศัพท์ “เศรษฐกิจ” จึงหมายถึง การจัดการครอบครัว (household management) คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว (skilled in the management of a household) และเป็นภาษาอังกฤษว่า “economics”^๑ ย้อนกลับไปก่อนยุคกรีกเมื่อประมาณ ๘๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ในห้วงเวลานั้นสังคมมนุษย์ยังเป็นสังคมชนเผ่า (tribal society) ที่มีสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ยังไม่สลับซับซ้อนมากนัก มีการผลิตสิ่งของที่ยังเป็นการผลิตแบบเพียงพอในตัวเอง (self-sufficient economy) จนมาถึงยุคเปลี่ยนถ่ายช่วงเวลาประมาณ ๘๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล ตรงกับยุคสมัยของราชวงศ์อิสราเอล (Hebrew monarchy) ได้ถือกำเนิดขึ้นมีการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมซับซ้อนมากขึ้นจนเกิดความสับสนและมีปัญหาสังคม ทำให้เกิดแนวคิดและพัฒนาเป็นคำสอนที่ต่อต้านสภาพปัญหาเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ที่เรียกว่า “ลัทธิคำสอนของนักปฏิวัติคำสอน หรือนักสอนศาสนานอกกรีต (the prophetic revolts)” ที่ถือเป็นแนวคำสอนหัวก้าวหน้าด้านสังคม ในขณะนั้นและเป็นคำสอนที่ประณามความเหลวแหลกของสังคม การกดขี่ขูดรีดชนชั้นที่อ่อนแอกว่า การขูดรีดดอกเบี้ย (usury) จากเงินกู้ เพราะผู้ที่ไม่สามารถชำระหนี้เงินกู้จะถูกยึดตัวมาเป็นทาสของเจ้าหนี้ สังคมจึงเต็มไปด้วยผู้ยากไร้และแรงงานทาส ยุคนี้จึงถือเป็นยุคเริ่มต้นของการเปลี่ยนถ่าย

^๑ พัชร สุวรรณศรี, เศรษฐกิจโลก, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.baanjomyut.com/library/global_community/03_1.html [๑๒ กันยายน ๒๕๕๖].

หรือส่งผ่านจากเศรษฐกิจที่เรียบง่ายกลายเป็นเศรษฐกิจที่ซับซ้อน และสร้างความยุ่งยากมาจนถึงปัจจุบัน^๒ ปัจจุบันนักเศรษฐศาสตร์ได้นิยามความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจ” ไว้อย่างสามารถเข้าใจได้โดยง่ายคือ “เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมุมมองในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การกระจาย และการบริโภคสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ”^๓ แต่ความหมายดังกล่าวก็เป็นเพียงมโนภาพที่ทำให้มนุษย์รับรู้ได้เท่านั้น ไม่ได้ช่วยให้ปัญหาของความขัดแย้งจบสิ้นลงได้ ซึ่งในเบื้องต้นที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจจะเป็นสิ่งที่สร้างปัญหาให้กับมนุษย์ด้วยกันเองเมื่อเกิดมุมมองทางเศรษฐกิจ และด้วยเหตุที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะต้องมีการรวมกันทำกิจกรรมนี้ส่งผลให้เกิดความซับซ้อนมากขึ้น

ความซับซ้อนนี้เกิดจากการติดต่อระหว่างมนุษย์ด้วยกันมากขึ้น ทำให้มีการผลิตที่มากขึ้น การจำหน่ายที่มากขึ้น ซึ่งเป็นผลให้การบริโภคที่มาก ยิ่งมนุษย์บริโภค มนุษย์ยังมีความต้องการมากมายทวีคูณ และเมื่อประชากรของมนุษย์ในโลกเพิ่มมากขึ้น ระบบสังคมยิ่งซับซ้อนมากตามขึ้นมาอีก เศรษฐกิจจึงมีสองด้านคือ ด้านที่ทำให้มนุษย์ได้มีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองสร้างการบริโภคสินค้าและบริการอย่างมากขึ้นก่อให้เกิดลัทธิพาณิชย์นิยม (mercantilism) ซึ่งเชื่อว่า รัฐและคนในรัฐจะร่ำรวยมั่งคั่งได้ต้องมีดุลการค้าที่เกินดุล ทั้งนี้เพราะถ้าประเทศเกินดุลการค้าก็จะมีทองคำไหลเข้าประเทศ ซึ่งประเทศใช้ระบบมาตรฐานทองคำ คือใช้ทองคำเป็นเงินตราระหว่างประเทศ ดังนั้น การที่ประเทศสะสมทองคำเพิ่มขึ้น จะทำให้ประเทศมีความมั่งคั่งเพิ่มขึ้น และเพื่อให้ประเทศเกินดุลการค้า รัฐบาลต้องเข้ามาช่วยเหลือเอกชนของประเทศตน ในการทำการค้ากับประเทศอื่น ๆ โดยรัฐต้องพยายามหามาตรการและนโยบายเพื่อช่วยเหลือนักธุรกิจของตนเองเพื่อให้มีความได้เปรียบในการค้า มาตรการที่ใช้เช่น กีดกันการนำเข้า ให้ความช่วยเหลือผู้ส่งออก โดยการตั้งกองเรือพาณิชย์และช่วยเจรจาต่อรองกับประเทศคู่ค้า โดยใช้อำนาจทางการทหารเป็นเครื่องช่วยการต่อรอง การค้าระหว่างประเทศภายใต้ลัทธินี้ไม่ขยายตัวเนื่องจากมีการกีดกันการค้าซึ่งกันและกัน ซึ่งในระยะยาวทำให้การผลิตและการจ้างงานหดตัวลง ประกอบกับในช่วงกลางคริสต์วรรษที่ ๑๘ เกิดแนวคิดเรื่องตลาดเสรีขึ้น โดยนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก^๔

ผลจากการเกิดลัทธิพาณิชย์นิยมดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาอีกด้านคือการเอาเปรียบกันจนเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม มีความขัดแย้งในระบบโครงสร้างของปัจจัยการผลิตโดยเริ่มต้นที่มนุษย์มีความต้องการทางด้านวัตถุมากขึ้นจึงได้ใช้แรงงานในการผลิตมากขึ้น และวัตถุดิบผลิตก็เป็นชนวนเหตุให้เกิดการแย่งชิงเพื่อการครอบครอง ซึ่งการครอบครองได้นี้ได้นำไปสู่การอ้างกรรมสิทธิ์การกีดกัน การกดขี่เอารัดเอาเปรียบ และเกิดกลุ่มชนชั้นที่มีอำนาจในการปกป้องคุ้มครองและการครอบงำตามมา ชนชั้นได้กลายเป็นตัวละครที่ขับเคลื่อนหรือขยายความขัดแย้งและเป็นสัญลักษณ์ของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม กล่าวโดยสรุป คือ เกิดปัญหาระหว่าง

^๒ Carol Meyers, *The Blackwell Companion to the Hebrew Bible*, (Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd, 2001), pp.72-73.

^๓ Daniel M. Hausman, “Philosophy of Economics”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, [online]. Source: <http://plato.stanford.edu/entries/economics/> [12 Aug. 2014].

^๔ เศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนไร่ซิดจังกัด, *ลัทธิพาณิชย์นิยม*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/deejaijungv5/laththi-tang-ni-dlk/laththi-pha-ni-chni> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

สังคมทาสกับเจ้าทาส สังคมขุนนางศักดินากับทาสทาสหรือไพร่ สังคมนายทุนกับกรรมกรแรงงาน ซึ่งชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจะเป็นผู้ที่ควบคุมทิศทางการผลิตและเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบในการแบ่งปันผลผลิต ชนชั้นที่ไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตได้ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในระบบการผลิตตลอดมา ดังนั้น รูปแบบโครงสร้างการผลิตเพื่อกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ได้ส่งผลให้เกิดรูปแบบโฉมหน้าหรือจิตสำนึกของสังคมทั้งหมด トラบไคที่รูปแบบโครงสร้างการผลิตเพื่อกรรมสิทธิ์ส่วนตัวและระบบชนชั้นยังคงดำรงอยู่ ความขัดแย้ง การกดขี่ขูดรีด การเอารัดเอาเปรียบหรือความไม่ยุติธรรมเท่าเทียมกันก็จะยังคงปรากฏอยู่ตราบนั้น^๕

ปฏิทรรศน์ทั้งสองด้านดังกล่าวจะเห็นว่ามีทั้งข้อดีคือส่งเสริมให้มนุษย์ได้ใช้ความสามารถและโอกาสที่กว้างขวางขึ้นในการมีชีวิตได้ตามความต้องการของตนเอง แต่ก็มีข้อเสียที่ทำให้เกิดการสะสมทุนขนาดใหญ่แล้วครอบงำหน่วยที่เล็กกว่าจนเกิดปัญหาการเอาเปรียบกัน มหาตมะคานธีได้กล่าวไว้ว่า “ทรัพยากรที่มีอยู่บนโลกใบนี้มีเพียงพอกับความต้องการของเราทุกคน หากแต่ไม่อาจเพียงพอกับความโลภของทุกคนได้”^๖ ดังนั้นปัญหาที่เกิดจากทั้งสองด้านนี้จึงอยู่ที่ความโลภของมนุษย์ที่เกิดเลยจนเกินไป ปัจจุบันจะพบว่าในภาพทางเศรษฐกิจจะมีสองภาพที่เป็นวิถีการ (means) ที่ต่างกันแต่มีเป้าหมายที่เหมือน ๆ กันคือ ทำให้ประชาชนมีความมั่งคั่ง พวกแรกจะมีอุดมการณ์แบบเสรีนิยมหรือในทางปฏิบัติคือพวกทุนนิยมที่เห็นว่าเสรีภาพในการผลิตที่ใช้ทรัพยากรในโลกที่มีอยู่จำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกลไกทุนนิยมเสรี (laissez-faire capitalism) เพราะอุดมการณ์นี้จะเชื่อว่า เศรษฐกิจจะเติบโตเสรี (free-market economy) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ และยิ่งถ้าหากรัฐแทรกแซงตลาดน้อยเท่าไรแล้วระบบตลาดเสรีก็จะสามารถ “ดูแล” ตัวเองได้ดีขึ้นเท่านั้น ด้วยการสร้างมโนภาพที่เรียกว่า “มือที่มองไม่เห็น” (invisible hand) โดยทั่วไป พวกนี้จะให้ความสนใจอยู่ที่ การจ้างงาน อัตราดอกเบี้ย และปริมาณเงิน^๗ และอีกด้านหนึ่ง เห็นว่าระบบเศรษฐกิจที่มีการควบคุมมีการจัดสรรกันอย่างเท่าเทียมกันหรือเรียกว่าคอมมิวนิสต์ จะเป็นระบบที่เป็นธรรมที่สุด โดยอ้างเหตุผลว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่เป็นชุมชน ดังนั้นเศรษฐกิจคือเรื่องของการจัดการทรัพยากรรวมทั้งทรัพยากรให้เป็นของส่วนรวมและแบ่งปันกันใช้ด้วยความเท่าเทียมกัน เพราะเมื่อศตวรรษที่ ๑๙ เกิดปัญหาของชนชั้นกรรมกร (proletariat) ที่ต้องขายแรงงานของตัวเองให้กับเจ้าของทุนจนเกิดการเอาเปรียบส่วนเกินจากการผลิตของชนชั้น

^๕ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ (ตุนิน), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๕๗-๕๘.

^๖ Vinythai, A Booklet for Vinythai Partnership., [online].source: [http:// www.vinythai.co.th/th/binaries/vnt_today_2011_2-189795.pdf](http://www.vinythai.co.th/th/binaries/vnt_today_2011_2-189795.pdf)[28 Aug. 2015].

^๗ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, tr. by Mark Biernat, (Poland: Kraków, 2010), pp.51-52.

นายทุน^{๙๙} จากอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจทั้งสองแบบนี้ ส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่แตกต่างกันไปด้วย

ปัจจุบันพลัทธิทุนนิยมเสรีได้มีอิทธิพลไปทั่วโลกกว่าได้ ผลที่ตามมาคือคนรวยและคนจนเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาบริโภคอย่างมหาศาลไม่ว่าจะเป็นน้ำมันปิโตรเลียม ป่าไม้ เหมืองแร่ ชนิดต่าง ๆ รวมไปถึงพืชพันธุ์ สัตว์ต่าง ๆ มีการอดอยาก และทุกข์ภัยจะการอดอาหาร ปัจจุบันยังพบว่าการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดระบบการเมืองโลกมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบหลายขั้วอำนาจ ทำให้โครงสร้างระบบความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละประเทศ โดยกลุ่มประเทศมหาอำนาจหลักในปัจจุบันนำโดยสหรัฐอเมริกา ร่วมกับสหภาพยุโรปและญี่ปุ่นกำลังใช้อำนาจทางเศรษฐกิจเป็นอาวุธเพื่อแสดงความเหนือกว่า ในขณะที่ได้มีการรวมกลุ่มประเทศที่มีระดับการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร ซึ่งเติบโตและเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว คือ กลุ่ม BRICS^{๙๙} มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง และขยายบทบาทเข้าไปในภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้มีแนวโน้มของการแข่งขันและการขยายอิทธิพลของชาติมหาอำนาจเพิ่มขึ้น ทั้งในรูปแบบการใช้พลังอำนาจทางทหารและพลังอำนาจทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคมากขึ้น^{๑๐๐} กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญของมนุษยชาติตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน และมีแนวโน้มมากขึ้นตลอด

ในทางกลับกันหากมนุษย์ใช้ระบบเศรษฐกิจที่มีความเรียบง่ายซึ่งได้เกิดมาแล้วในสมัยโบราณตามที่ถูกเขียนเสนอไว้ข้างต้น ซึ่งระบบดังกล่าว พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ยืนยันว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเอง (self-sufficiency) สำหรับในประเทศไทยนั้นมีหลักความเชื่อเดียวกับศาสนาพุทธเป็นแก่นแกนอยู่แล้ว และพระพรหมบัณฑิตได้ขยายความไว้อีกว่า เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเองแต่พอเพียงซึ่งมีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีกคือคำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยก่อให้เกิดการแบ่งปันกันตามพออยู่พอกิน กับการผลิตที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต อาทิ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เเวชภัณฑ์ และที่อยู่อาศัย^{๑๐๑}

^{๙๙} Karl Marx and Frederick Engels, **Manifesto of the Communist Party**, English Edition by Andy Blunden, 2004, p.42. [online]. source: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Manifesto.pdf> [12 Aug. 2014].

^{๙๙} BRICS เป็นอักษรย่อใช้เรียกกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วอันประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ ศัพท์คำนี้ถูกสร้างขึ้นมาจาก จิม โอนีลล์ ในบทวิจัยในปี ๒๕๔๔ ชื่อ "The World Needs Better Economic BRICS" ชื่อ BRICS ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการย้ายอำนาจเศรษฐกิจโลกจากกลุ่มพัฒนาแล้ว มาสู่กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา

^{๑๐๐} วิชัย ชูเชิด, เอกสารประกอบการศึกษาวิชาความมั่นคงศึกษา, (กรุงเทพฯ: โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๑๐๑} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mcu.ac.th/site/theme/rector21042557.pdf> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

สำหรับจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยนั้น เมื่อย้อนไปในอดีตเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ จะพบว่าพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงขึ้นครองราชย์และมีพระบรมราชโองการแก่ประชาชนชาวไทยว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แล้วทรงหลังทักษิณทกตั้งพระราชสัตยาธิฐานจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองราชอาณาจักรไทยโดยทศพิธราชธรรมจริยา พระปฐมบรมราชโองการในวันบรมราชาภิเษกนี้ แม้จะสั้นแต่ก็ได้ความลึกซึ้ง อันแสดงให้เห็นถึงพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะทรงปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรมเพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และนับแต่นั้นมา ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติได้ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญา เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตลอดมา ทรงตั้งพระราชปณิธานว่าจะเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในต่างจังหวัดให้ทั่วประเทศไทยโดยเริ่มที่ภาคกลางก่อน แล้วจะเสด็จยังภาคอื่น ๆ จนครบทุกภาค การเสด็จเยี่ยมราษฎรตามพระราชปณิธานนี้เองที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบถึงทุกข์สุขและความเป็นอยู่ของราษฎร จนนำมาซึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ที่ครอบคลุมปัญหาทุกด้านของประชาชน ก่อให้เกิดความผูกพันและความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของประเทศไทยซึ่งไม่มีชาติใดเสมอเหมือน^{๑๒}

เมื่อพิจารณาความข้างต้นแล้ว ผู้อ่านจะเห็นภาพได้อย่างชัดเจนว่าการที่พระเจ้าอยู่หัวทรงลงไปพบประชาชน จนทั่วทุกภูมิภาคกระทั่งพระองค์ทรงทราบถึงทุกข์สุขและความเป็นอยู่ของราษฎร รวมทั้งได้ทรงทราบถึงลักษณะต่าง ๆ ของน้ำ ดิน ฟ้า อากาศ สภาพภูมิประเทศของแผ่นดินไทยจนทั้งหมด เหล่านี้ที่ท่านได้พบเจอ นับได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ที่มีอยู่ในที่ต่าง ๆ ที่มีอาจปฏิเสธได้ พระบรมราชโองการดังกล่าว หากคิดแบบประจักษ์นิยม คงจะพากันแปลกใจว่า ทำไมในเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตยแล้ว ทำไมพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตรัสเช่นนั้น แต่ถ้าถามพวกที่มีมโนทัศน์ที่เน้นหนักไปทางเหตุผลนิยม รวมทั้งพวกที่มีความเชื่อทางศาสนาพุทธที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความศรัทธาในพระมหากษัตริย์ ก็คงจะมีได้สงสัยอะไรมากนักเนื่องจากมีดวงจิตที่เชื่อมั่นในพระองค์ท่าน ประเด็นนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในคำนำหนังสือมานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย ไว้ตอนหนึ่งว่า^{๑๓}

...ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศสืบเนื่องมากกว่า ๗๐๐ ปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์การปกครองโดยระบบกษัตริย์เป็นวัฒนธรรมที่ไทยรับมาจากอินเดียพร้อมกับการรับวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาโดยได้ผสมผสานแนวคิดหลัก ๓ ประการเข้าด้วยกันคือแนวคิดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เชื่อว่ากษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพ แนวคิดในพุทธศาสนาที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเปรียบประดุจพระพุทธเจ้าทรงเป็นจักรพรรดิราชหรือธรรมราชาที่ก่อปรด้วยราชธรรมหลายประการ อาทิ ทศพิธราชธรรมและ

^{๑๒} นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย, มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔๐.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑.

จักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการแนวคิดทั้งสองประการดังกล่าวนี้อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด
ประการที่สามคือการปกครองแบบพ่อปกครองลูกดังปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยด้วยเหตุนี้จึง
ทำให้การปกครองโดยระบบกษัตริย์ของไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจาก
ประเทศอื่น...

ความหมายข้างต้นผู้เขียนเห็นว่าโบราณราชประเพณีของไทย ที่ยกกษัตริย์ให้ทรงเป็น
สมมุติเทพหรือมีสถานะเปรียบประดุจพระพุทธเจ้า นั่น คือความเชื่อของศาสนาซึ่งยกย่องเชิดชูผู้มี
คุณธรรม ให้เป็นใหญ่ ดังเช่นตำนานของพระอิศวรผู้เป็นใหญ่เหนือเทวดาทั้งปวงจากคติความเชื่อ
ของพราหมณ์-ฮินดูพระอิศวรนี้จักต้องบำเพ็ญเพียรบารมีมานานแสนนานจึงจะได้ถูกยกย่องเชิดชู
เช่นนี้ จึงมีแปลกเลยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทยจึงทรงตรัสเช่นนี้ เนื่องจากธรรมคำนี้
ก็คือความดีงามที่สมบูรณ์ ธรรมของเทวดาผู้เป็นใหญ่นั้นเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าศาสนานั้นให้
ความสำคัญกับความดีงาม ถ้าเช่นนั้นคำว่า “ธรรม” หรือความดีงามนี้คืออะไรที่พระเจ้าอยู่หัวทรงตรัส
เนื่องจากคำว่าดี หรือคำว่างามนี้ดูจะเป็นคำที่กำกวม ผู้เขียนเห็นว่าดีงามนี้เป็นเรื่องของปรมาตม
สัจจะ หากพิจารณาอย่างผิวเผินแล้ว อาจจะเห็นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก แต่ มนุญ มุกข์ประดิษฐ์
“ธรรม” ดังกล่าวเป็นสิ่งที่พระเจ้าอยู่หัวทรงยึดถือเป็นหลักในการครองหรือปกครองประเทศชาติ
และปฏิบัติพระราชกรณียกิจใหญ่น้อยทั้งปวงนั้น ก็คือสิ่งที่หรือธรรมที่พระมหากษัตริย์ไทยในอดีต
ทุกพระองค์ ทรงยึดถือจนสามารถนำประเทศชาติผ่านพ้นภัยอันตราย และปัญหาอุปสรรคทั้งปวงจน
ประเทศไทยยังยืนมั่นคงและสถาพรมาจนตราบนับทุกวันนี้ นอกจากนี้ มนุญ ยังยืนยันด้วยผลจาก
การศึกษาของ วิลเลียม เจ ซิฟฟิน (William J. Siffin) ว่าเป็นที่ประจักษ์ชัดมาโดยตลอดถึง สถาบัน
พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมแห่งดวงใจและความผูกพันของคนในชาติ ทำให้เกิดมีเอกภาพที่
แข็งแกร่ง และสามารถเป็นหลักสำคัญของการดำรงอยู่ของชาติไทย นับเนื่องมาตลอดประวัติศาสตร์
อันยาวนานของชาติไทยตลอดประวัติศาสตร์แห่งความเป็นชาติ นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา
กรุงธนบุรี และจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน เป็นระยะเวลาที่ยาวนานนับพันปี ประเทศไทยและ
ประชาชนชาวไทยไม่เคยว่างเว้นจากการมีพระมหากษัตริย์^{๑๔}

หากย้อนกลับไปทบทวนทางประวัติศาสตร์จะพบสิ่งที่พระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการ
ตามที่ได้ทรงตรัสไว้ตั้งแต่พระปฐมบรมราชโองการข้างต้น มาจนถึงปัจจุบันประชาชนชาวไทยคงจะ
เข้าใจกันถ้วนหน้า และถือตามกันทั้งประเทศแล้ว แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ โดยเฉพาะในเรื่อง
ของเศรษฐกิจพอเพียง พระองค์ทรงรับสั่งกับประชาชนชาวไทยมากกว่าสามสิบปีแล้ว ปัจจุบันก็ยังมีผู้
เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง จนบางครั้งถึงกับมั่นใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเพียงมายาคติ เท่านั้นเอง
ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพัฒนาการของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทย เป็นการดึงรากเหง้าที่มีอยู่ใน
สังคม วัฒนธรรมที่เป็นทั้งภูมิปัญญาด้านศาสนา และภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้
จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงไปพบประชาชน แล้วทรงศึกษาลักษณะเฉพาะของ
ดินฟ้าอากาศในท้องถิ่นนั้น เพื่อนำมาเป็นความรู้ที่ประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องกับประชาชนใน

^{๑๔} มนุญ มุกข์ประดิษฐ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับ
หลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๗

ท้องถิ่นนั้น หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าทรงให้ความสำคัญกับประเพณีวัฒนธรรม ในเวลาเดียวกัน พระองค์ก็ทรงนำหลักการทางวิชาวิทยาศาสตร์เข้ามาปรับให้เหมาะกับคนไทยในพื้นที่นั้น ๆ โดยเห็นได้จากโครงการตามพระราชประสงค์ เป็นโครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นการส่วนพระองค์ ทรงปรึกษารื้อกับผู้เชี่ยวชาญในวงการ ทรงแสวงหาวิธีทดลองปฏิบัติทรงพัฒนาและส่งเสริมแก้ไข ดัดแปลงวิธีการจนเห็นผลชัดเจน แล้วจึงจะโปรดเกล้าฯ ให้หน่วยราชการต่าง ๆ เข้ามารับงานต่อ ในการทดลองปฏิบัติส่วนพระองค์นั้น ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานจนได้ผลดีแน่นอน แล้วนำออกไปส่งเสริมประชาชน

โดยที่แนวทางการพัฒนาความรู้ของพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ผู้เขียนเสนอมาดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี ที่มีความเห็นว่าความรู้ของมนุษย์นั้นมาจาก ๒ ทางใหญ่ ๆ คือทางวิทยาศาสตร์และทางวัฒนธรรม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อย่างที่เรารู้จักกันเพิ่งมีมาเมื่อประมาณ ๔๐๐ ปี แต่ความรู้ทางวัฒนธรรมมีมาเนิ่นนานก่อนหน้านั้น คือตั้งแต่มีมนุษย์มา มนุษย์ก็ค่อย ๆ เรียนรู้จากธรรมชาติรอบตัว เช่น ว่าอะไรกินได้ อะไรกินไม่ได้ ประดิษฐ์ถ้อยคำ ข้าวของเครื่องใช้ และวิถีดำรงชีวิตต่าง ๆ ผ่านการกลั่นกรองลงใช้สะสมเพิ่มพูนและถ่ายทอดกันมา ความรู้ทางวัฒนธรรมที่บางครั้งเราเรียกว่า ภูมิปัญญา ภูมิแปลว่าแผ่นดิน ปัญญาที่ติดแผ่นดินมีความหมายความว่า ในแผ่นดินหรือสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งซึ่งไม่เหมือนกัน มนุษย์ต้องสร้างปัญญาที่เหมาะสมที่จะอยู่ได้ในภูมิหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งก็คือความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั่นเอง บางครั้งก็พูดถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วัฒนธรรมราษฎร์ วัฒนธรรมมีทั้งวัฒนธรรมราษฎร์และวัฒนธรรมหลวง เรามักจะรู้จักแต่วัฒนธรรมหลวง แต่ไม่รู้จักวัฒนธรรมราษฎร์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมจึงทำให้พัฒนาไม่ถูกทาง อีกชื่อหนึ่งของความรู้ทางวัฒนธรรมคือความรู้ดั้งเดิม (traditional knowledge) เพราะมีและถ่ายทอดกันมาแต่ดั้งเดิม ธรรมชาติสร้างสรรค์สรรพชีวิตนานาพันธุ์เป็นความหลากหลายทางชีวภาพอันใด มนุษย์ก็สร้างความรู้ทางวัฒนธรรมอันหลากหลายขึ้นมาอันนั้น ความรู้ดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมาจึงมีคุณค่าเช่นเดียวกับสรรพชีวิต แต่การเรียนรู้โดยเอาตำราเป็นตัวตั้งจะทำให้ความรู้ดั้งเดิมสูญไป เพราะความรู้ดั้งเดิมไม่ได้อยู่ในตำราหรือเรียนรู้จากตำราไม่ได้ แต่อยู่ในการปฏิบัติในวิถีชีวิต ความรู้ดั้งเดิมเมื่อสูญไปก็จะไม่กลับมาอีก เช่น เดียวกับการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ การสูญเสียความรู้ดั้งเดิมจึงเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ การเรียนรู้จึงควรเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรม การเรียนรู้อย่างอื่นก็สามารถเรียนรู้ได้ทุกชนิด จากทั่วโลกตามความชอบและความจำเป็น แต่ต้องมีฐานอยู่ในวัฒนธรรมการเรียนรู้ นั้น ๆ จึงเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน ไม่แยกส่วนหลุดลอยหรือทำร้าย การอยู่ร่วมกันหรือวัฒนธรรม^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียงมีมาตั้งแต่สมัยโบราณที่มนุษย์ยังดำรงชีวิตพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ยังมีได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ซับซ้อนจึงใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ไม่จำเป็นต้องสะสมสิ่งที่ไม่จำเป็นมากมาย แต่เมื่อมนุษย์สร้างอารยธรรมขึ้นมาเป็นความรู้ เป็นแนวทางปฏิบัติ เป็นวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น จึงเกิดระบบ

^{๑๕} ประเวศ วะสี, ญาณวิทยาใหม่ที่ปลดปล่อยคนไทยไปสู่อิสรภาพ ศักดิ์ศรี และศักยภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/rattanakosinstrategy/the-way-of-rattanakosin/development-intellectual-culture> [๑ ธ.ค. ๒๕๕๖]

เศรษฐกิจเข้ามาสร้างความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์ในแต่ละสังคมมากขึ้น แต่ในความสะดวกสบายดังกล่าว ก็เริ่มสร้างปัญหาให้กับสังคมมนุษย์ในขณะเดียวกันด้วย เนื่องจากความต้องการที่ไม่มีขีดจำกัดของมนุษย์ จนเกิดการเอาเปรียบกัน สำหรับปัญหาดังกล่าวในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้ทำการศึกษาความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งเมื่อลดทอนแล้วก็คือสิ่งที่มีอยู่ในประเทศทั้งด้านวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม จนสามารถนำมาเป็นหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนที่นำไปปรับใช้เพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง

๒.๑.๒ ความหมายของมโนทัศน์ความพอเพียงในเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาเรื่องการทำทำความเข้าใจโครงสร้างความคิดของมโนทัศน์ใดก็ตาม รวมทั้งมโนทัศน์ความพอเพียงก็เช่นกันที่มีอยู่ในความคิดของมนุษย์แต่ละคนนั้น ยอมรับรู้แตกต่างกันไป ผู้เขียนเห็นว่าหนทางที่จะแก้ปัญหาเช่นนี้ได้ จำต้องเริ่มต้นด้วยการนิยามศัพท์ของคำว่า “มโนทัศน์ความพอเพียง” ขึ้นมาไว้ก่อน ต่อจากนั้นจึงจะวิเคราะห์หองค์ประกอบย่อยของความพอเพียงในเชิงลึกเพื่อหาความหมายที่ใกล้เคียงมากที่สุด โดยทั่วไปเราจะพบว่ามนุษย์แต่ละคนมีเป้าหมายของชีวิตที่แตกต่างกันไปตามประเภทความคิด ซึ่งแน่นอนว่าการยอมรับความพอเพียงก็ย่อมต้องแตกต่างกันตามประเภทไปด้วย ดังนั้นก่อนที่จะหาเงื่อนไขความหมายของคำว่า “พอเพียง” ผู้เขียนขอเริ่มจากการพิจารณาเฉพาะคือคำว่า “มโนทัศน์” เสียก่อน เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่ามีศัพท์ที่มีคุณลักษณะประเภทใกล้เคียง (proximate genus) อยู่ด้วยคำหนึ่งคือคำว่า “โลกทัศน์” (world view) ซึ่งคำ ๆ นี้ วิทย วิชาเวทย์ ได้ความหมายไว้ว่า

“หมายถึงระบบความคิด ความเห็น หรือความคิดเห็น และความเชื่อ ในวิถีชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ซึ่งมนุษย์คนนั้น ๆ อาจพูด คิด หรือทำอะไรต่ออะไรหลายอย่าง ถ้ามนุษย์คนนั้นเป็นคนคงเส้นคงวา ความหลากหลายนี้จะเป็นเพียงภาพสะท้อนของมโนทัศน์พื้นฐานอันเดียวกัน ซึ่งมโนทัศน์พื้นฐานนี้ ก็คือ โลกทัศน์ของคน ๆ นั้น มนุษย์ทุกคนจึงต้องมีโลกทัศน์ของตนเอง ไม่ว่าเขาจะรู้หรือไม่ก็ตาม โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดทิศทางของแต่ละบุคคล และยังเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคมมนุษย์อีกด้วย”^{๑๖}

ข้อสังเกตคือคำว่า “โลกทัศน์” วิทย วิชาเวทย์ ให้ความสำคัญกับความคิด ความเห็นที่เป็นระบบและแน่นอนหรือคงเส้นคงวา จนกลายเป็นมโนทัศน์พื้นฐานของมนุษย์คนนั้น ในขณะที่จอห์น พลาเมแนทซ์ (John Plamenatz) ได้เสนอความหมายไว้ว่า โลกทัศน์เป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติรวม หรือโลกทัศน์คือความคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์ สังคม และจักรวาลโดยส่วนรวม^{๑๗} นั่นก็หมายความว่า โลกทัศน์เป็นบางส่วนของอุดมคติทั้งหมด ส่วนเจมส์ ดับบิว ซราย (James W. Sire) เห็นว่า “โลกทัศน์คือชุดของความเชื่อพื้นฐานซึ่งอาจจะเป็นจริง หรือเป็นจริงบางส่วน หรืออาจเป็นเท็จ และยึดถือไว้อย่างตั้งใจหรือไม่เช่นนั้นก็อยู่ในจิตใต้สำนึกอย่างต่อเนื่องกัน

^{๑๖} สุจิตรา อ่อนค้อม, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: อักษราภิพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๗} Albert M. Wolters, **On The Idea of Worldview and Its Relation to Philosophy**, (Maryland: University Press of America, 1983), p. 5.

หรือไม่ต่อเนื่อง สิ่งนี้ก็เกี่ยวกับการสร้างฐานของโลกในตัวเรา”^{๑๘} ในขณะที่ โรนัลด์ เอ็ด แนทส์ (Ronald H. Nash) ให้ความหมายไว้แคบ ๆ ว่า “โลกทัศน์คือชุดของความเชื่อเกี่ยวกับประเด็นสำคัญที่สุดของชีวิต”^{๑๙} ส่วนนอร์แมน กิรส์เลอร์ และ วิลเลียม วัตกินส์ (Norman Geisler and William Watkins) ให้ความหมายไว้ว่า “โลกทัศน์คือหนทางของการมองหรือการตีความความเป็นจริงทั้งหมด และมันเป็นขอบข่ายงานในเชิงตีความซึ่งคนเราเข้าใจได้จากข้อมูลของชีวิตและของโลก”^{๒๐} และ คริส เกสเมตต์ (Chris Gousmett) สรุปไว้ว่า โลกทัศน์เป็นสิ่งธรรมดา เป็นภาษาปกติ และเป็นสิ่งพรรณนาถึงโลก ซึ่งนำพาชีวิตเราและช่วยให้มนุษย์เราเข้าใจ อธิบาย และคาดการณ์ดูล่วงหน้า^{๒๑}

เมื่อสำรวจที่มาของคำว่า “โลกทัศน์” นี้แล้ว พบว่าได้มีการเริ่มใช้เป็นครั้งแรกที่ประเทศเยอรมันโดยการริเริ่มของ อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ซึ่งใช้เป็นภาษาเยอรมันว่า “Weltanschauung” และตั้งแต่คริสต์ศักราช ๑๘๔๐ เป็นต้นมาก็ได้มีการใช้กันอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาของเยอรมัน อวเบอร์ต เอ็ม วอลเทอร์ส (Albert M. Wolters) ได้ทำการศึกษาคำ ๆ นี้แล้วสรุปออกมา ๔ แนวความหมายด้วยกัน ซึ่งหนึ่งในความหมายที่น่าสนใจคือ โลกทัศน์เป็นผลมาจากปรัชญา (worldview yields philosophy) นั่นก็หมายความว่าปรัชญาเป็นสาเหตุของการเกิดโลกทัศน์ และอวเบอร์ต ยืนยันไว้อีกว่าปรัชญาไม่ได้เกิดมาจากโลกทัศน์ หากแต่โลกทัศน์หรือความคิด ความเห็นของมนุษย์ ได้กำหนดวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นปรัชญา หรือจะเรียกว่าโลกทัศน์เป็นปรัชญาชีวิตก็ได้ และปัจจุบันคำ ๆ นี้ได้มีการนำไปใช้ในวิชาสังคมวิทยา (sociology) กันอย่างแพร่หลาย^{๒๒} ดังนั้นในความหมายนี้โลกทัศน์จึงเป็นสาเหตุ และปรัชญาจึงเป็นผล หรือจะกล่าวให้รัดกุมก็จะได้ว่า “โลกทัศน์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปรัชญา”

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าปรัชญาจะเป็นผลของโลกทัศน์ต่าง ๆ โดยเหตุผลที่เพียงพอที่ปรัชญาเกิดจากการโต้แย้งกันเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐาน ซึ่งแต่ละปัญหานั้นก็ไม่สามารถจะตัดสินให้เด็ดขาดลงไปได้ ว่าเหตุผลใดผิด เหตุผลใดถูก แต่ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนี้เพราะว่ามนุษย์ซึ่งครอบคลุมโลกทัศน์อีกทีนั้น ที่เรามองปัญหาเหล่านี้จะเป็นฐานที่ทำให้ความคิดของคนในเรื่องโลก มนุษย์สังคม และความหมายของชีวิตเป็นไปในอีกแนวทางหนึ่ง วิทย์ วิศทเวทย์ ได้ยกตัวอย่างไว้ว่า

^{๑๘} James W. Sire, **Four major worldviews**, [online]. source: <http://www.christianity.co.nz/truth2.htm>[12 Aug. 2015].

^{๑๙} Ronald H. Nash, **New age issues and your worldview**, [online]. source: http://www.globalreach.org/english/images/E1005en_L01.pdf[12 Aug. 2014].

^{๒๐} Norman Geisler and William D. Watkins, **Worlds Apart: A Handbook on Worldviews**, 2nd ed. (Grand Rapids, Mich.: Baker, 1989), p. 11.

^{๒๑} Chris Gousmett, **Introduction to a Christian worldview.**, (New Zealand: Mimeographed, 1996), p. 6.

^{๒๒} Albert M. Wolters, **On The Idea of Worldview and Its Relation to Philosophy**, pp. 14-25.

“ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าความคิดใดถูก ความคิดใดผิด ดังนั้นเราจึงจำต้องยึดอันใดอันหนึ่งด้วยความเชื่อ ความเชื่อของคน ๆ หนึ่งนั้นมีมากมายหลายเรื่อง เช่น ศีลธรรม ค่าของชีวิต อุดมการณ์ทางการเมือง ศาสนา ศิลปะ ฯลฯ ในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้บางที่เราพิสูจน์ไม่ได้ ความเชื่อเหล่านี้ถือเป็นการกำหนดโลกทัศน์ของแต่ละคนขึ้นมา”^{๒๓}

เมื่อผนวกโลกทัศน์กับปรัชญาเข้าด้วยกัน สถิต วงศ์สุวรรณ สรุปไว้ว่าหมายถึง ระบบความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับโลกและชีวิตในทางปรัชญา ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ ๑) ความเชื่อที่มีต่อชีวิตและเอกภพ ๒) กระบวนการคิดตรองและวิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติ และความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ โดยมีเครื่องมือสำคัญ คือ ตรรกวิทยา คือ วิชาว่าด้วยการให้เหตุผล เพื่อแสวงหาความเป็นจริงของชีวิตและโลก ๓) เป็นความพยายามที่จะเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างโดยรวม ๆ และ ๔) เป็นการวิเคราะห์ภาษาทางด้านเหตุผล และกระทำความหมายของศัพท์และแนวคิด (concept) ให้ชัดเจน^{๒๔}

ในขณะที่ปรัชญาพอไปเกี่ยวข้องกับศาสนาแล้วจะไปตรงกับการสนใจที่ศาสนาสนใจ คือ โลกและชีวิต เพียงแต่ปรัชญาจะสนใจในแง่ภาพรวมเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังสนใจในขอบเขตจำกัด คือ จะไม่สนใจความจริงนามธรรมใด ๆ ที่ถือว่าอยู่พ้นการพิสูจน์ หรือโต้แย้งได้ด้วยเหตุผล แต่ก็ไม่จำกัดว่าความจริงต้องเป็นรูปธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น^{๒๕} ส่วนวิทยาศาสตร์เมื่อนำไปกำหนดในโลกทัศน์จะหมายถึง ระบบความรู้เกี่ยวกับโลกและชีวิตทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งความรู้เหล่านี้จะต้องเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เสียก่อน คือ ๑) มีการสังเกต แล้วกำหนดขอบเขตของปัญหา ๒) ตั้งสมมติฐาน ว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา ๓) การทดลองและการเก็บรวบรวมข้อมูล ๔) การวิเคราะห์ข้อมูล และ ๕) สรุปผล และประกาศเป็นองค์ความรู้ หรือทฤษฎี^{๒๖} แม้ว่าวิทยาศาสตร์จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องโลกและชีวิตด้วยก็ตามแต่ก็มีเนื้อหาสาระที่จำกัด คือ จะตีกรอบอยู่แค่สิ่งที่เป็นรูปธรรม ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เท่านั้น ส่วนสิ่งที่เป็นนามธรรมทั้งหลาย อาทิ ความดี ความชั่ว หรือคุณค่า อื่น ๆ จะไม่ใช่โลกทัศน์ทางวิทยาศาสตร์

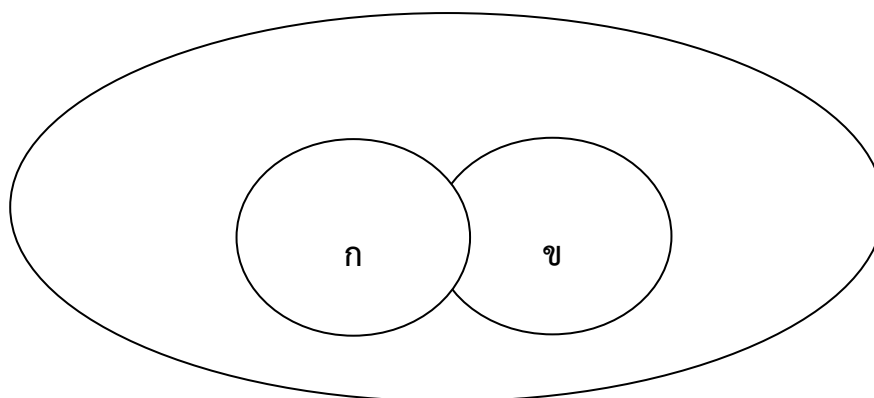
นั่นหมายความว่าเมื่อมนุษย์ผู้ใดก็ตามที่เชื่อว่ามโนทัศน์ใดถูกไม่ว่าจะเป็นมโนทัศน์ทางปรัชญา ทางศาสนา หรือทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์ผู้นั้นก็ย่อมจะยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติตนจนเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ปรากฏออกมาจนถือว่าเป็นโลกทัศน์อันหนึ่ง ดังนั้นโลกทัศน์จึงเป็นประเภทหนึ่งของมโนทัศน์ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์กับมโนทัศน์ ดังภาพต่อไปนี้

^{๒๓} วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๒๔} สถิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, ๒๕๓๗), หน้า ๖.

^{๒๕} ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

^{๒๖} อำนาจ เจริญศิลป์, **วิทยาศาสตร์กับศาสนา**, (กรุงเทพฯ: รุ่งแสง, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐.

ภาพที่ ๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาของโลภทัศน์กับมโนทัศน์

จากภาพข้างต้นหากสมมุติให้วงกลมวงใหญ่แทนมโนทัศน์สารนิยมซึ่งเป็นมโนทัศน์พื้นฐาน และวงกลมวงเล็ก ก และ ข แทนโลภทัศน์แบบพลังนิยม (energetism) และโลภทัศน์แบบปรมาณูนิยม (atomism) ตามลำดับ โดยที่ภายในมโนทัศน์สารนิยม ซึ่งในมโนทัศน์นี้จะมีทั้ง โลภทัศน์แบบพลังนิยม และโลภทัศน์แบบปรมาณูนิยมอยู่ภายใน ซึ่งทั้งสองโลภทัศน์นี้เห็นตรงกันว่าความจริงคือสสารและพลังงานเท่านั้น หากแต่มีความต่างกันว่าโลภทัศน์แบบพลังนิยมที่มีความเชื่อว่าสสารและพลังงานนั้น มิได้มีมวลสารตามที่มนุษย์รู้จักได้ด้วยประสบการณ์จากประสาทสัมผัส แต่เนื้อแท้ของทั้งสสารและพลังงานเป็นเพียงพลังงานอย่างเดียวที่เคลื่อนตัวไปตามปฏิกิริยาเฉพาะของสสารนั้น ๆ โดยที่มีการเคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วและไม่หยุดนิ่งจนประสาทสัมผัสของมนุษย์เรารับรู้ได้ เช่นนั้น โลภทัศน์เช่นนี้จึงได้พัฒนามาเป็นกฎสำคัญทางวิทยาศาสตร์ในสาขาวิชาฟิสิกส์ที่ว่าด้วยเรื่องของเทอร์โมไดนามิกส์ ซึ่งเป็นเกี่ยวกับแนวคิดทางด้านพลังงาน ความร้อน งาน รวมไปถึงทั้งกลไกการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยมีมูลบทที่เกี่ยวกับกฎข้อที่ ๑ และกฎข้อที่ ๒ (the first and second laws of thermodynamics)^{๒๗} วิลเลียมเฮม ออสวาลด์ (Wilhelm Ostwald) เป็นนักเคมี และนักปรัชญา ได้ยืนยันว่าสสารตามกฎเหล่านี้เป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น^{๒๘} ในขณะที่มโนทัศน์สารนิยมที่มีโลภทัศน์แบบปรมาณูนิยมมีความเชื่อว่า นอกจากสสารแล้วไม่มีอะไรอื่นอีกที่เป็นความเป็นจริงแต่สสารสามารถแยกเป็นมวลสารได้ จนสามารถแบ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดเรียกว่า ปรมาณูหรืออะตอม ซึ่งปรมาณูนี้เป็นมวลสารที่ถาวร ไม่เกิด ไม่ตายมีมาเอง ไม่มีใครสร้าง

^{๒๗} แนวคิดของกฎข้อที่ ๑ เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับกฎของการอนุรักษ์พลังงาน (conservation of energy) ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ นั้น พลังงานจะไม่ถูกสร้างขึ้นใหม่และไม่มีการสูญหายไป แต่สามารถเปลี่ยนไปอยู่ในรูปอื่นได้ กฎข้อหนึ่งจะบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงพลังงานที่เกิดขึ้นภายในระบบต่างๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเคมีและทางกายภาพ กฎข้อที่ ๒ เกี่ยวข้องกับเอนโทรปี (entropy) อธิบายเกี่ยวกับตัวแปรที่เป็นตัวกำหนดทิศทางของการเกิดกระบวนการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพหรือทางเคมี ซึ่งตัวแปรที่สำคัญเกี่ยวกับการกำหนดทิศทางของการเกิดกระบวนการต่าง ๆ

^{๒๘} Mi Gyung Kim, "Wilhelm Ostwald (1853-1932)", *International Journal for Philosophy of Chemistry*, Vol. 12 (2006), No. 1: 143

และทำลายไม่ได้ นอกจากนี้ปริมาณก็มีปริมาณคงตัว และคุณภาพของปริมาณแต่ละมวลก็คงตัว จึงทำให้แต่ละมวลสารอาจแตกต่างกันในตัวเนื้อสาร มวลสาร ขนาดรูปร่างและน้ำหนัก^{๒๙}

ตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าโลกทัศน์คือความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ กับตัวมนุษย์ สังคม และจักรวาลโดยเป็นส่วนรวมกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมโนทัศน์ประเภทหนึ่ง ๆ เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “มโนทัศน์” จึงมีความหมายว่า “**ความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ต่าง ๆ ที่เป็นความคิด ความเห็น และความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ จนกลายเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ๆ**” หรือกล่าวโดยสรุปคือมโนทัศน์เป็นพื้นฐานที่รองรับโลกทัศน์ต่าง ๆ พื้นฐานนั้นคือสิ่งที่เหมือน ๆ กันของโลกทัศน์ต่าง ๆ ในมโนทัศน์นั้น ๆ เมื่อคำว่า “พอเพียง” ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำรัสไว้เกี่ยวกับความหมายของคำนี้ความว่า

“พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอ เพียงนี้ก็พอแค่นี้เอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิด อันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น”^{๓๐}

เมื่อนำพระราชดำรัสข้างต้นมาวิเคราะห์ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ในความหมายของมโนทัศน์และโลกทัศน์ที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ในข้างต้น จะพบว่าคำว่า “พอเพียง” มีความหมายกว้างขวางจึงเป็นรากฐานในการรองรับคำว่า “ความโลภน้อย” “เบียดเบียนน้อย” “พอประมาณ” “ซื่อตรง” และ “ไม่เบียดเบียน” จึงสามารถเข้าใจได้ว่า “พอเพียง” เป็นมโนทัศน์ ในขณะที่ “ความโลภน้อย” “เบียดเบียนน้อย” “พอประมาณ” “ซื่อตรง” และ “ไม่เบียดเบียน” เป็นโลกทัศน์ เมื่อวิเคราะห์ลงไปอีกจะเห็นว่า ความพอเพียงมีความแตกต่างในด้านของระดับ (different in degree) ส่วนความโลภน้อยจึงถึงการไม่เบียดเบียนเป็นความแตกต่างกันในด้านของประเภท (different in kind) กล่าวโดยสรุป เมื่อได้ทำความเข้าใจความหมายของมโนทัศน์และโลกทัศน์ก่อน จึงทำให้ทราบว่าในทางนามธรรมเช่นนี้มโนทัศน์จะเป็นฐานรองรับโลกทัศน์ และเมื่อนำความเข้าใจดังกล่าวมาวิเคราะห์กับความหมายของคำว่าพอเพียงที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระดำรัสไว้ดังที่เสมอมาในข้างต้น ก็จะได้ข้อสรุปว่า มโนทัศน์ความพอเพียงประกอบด้วยโลกทัศน์ความโลภน้อย โลกทัศน์การเบียดเบียนน้อย โลกทัศน์ความพอประมาณ โลกทัศน์ความซื่อตรง และ โลกทัศน์การไม่เบียดเบียน ดังนั้นเมื่อนำความหมายของคำว่าเศรษฐกิจรวมเข้าความพอเพียง จึงสามารถได้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงได้คือ กิจกรรมอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชนที่คนในชุมชนแต่ละบุคคลที่มีโลกทัศน์หรือความคิด ความเชื่อในเรื่องของความโลภน้อย การเบียดเบียนน้อย ความพอประมาณ ความซื่อตรง หรือการไม่เบียดเบียนกัน

^{๒๙} Andrew G.M. van Melsen, "atomism" *Encyclopedia of Philosophy*, Vol.9 (2006): 383-384.

^{๓๐} สำนักราชเลขาธิการ, พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑, [ซีดี-รอม]. สาระสังเขปจาก: พระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ.๒๕๔๙ – ๒๕๕๑. แผ่นที่ ๔, ๒๕๕๐.

ทั้งนี้ความหมายข้างต้น มีข้อสังเกตเราไม่สามารถเข้าใจในโน้ต “ความพอเพียง” ได้ โดยดูที่ตัวความหมายของมโนทัศน์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เนื่องจากความพอเพียงมีความแตกต่างในด้านของระดับ และแตกต่างในด้านประเภทของโลกทัศน์ภายในมโนทัศน์ความพอเพียง ดังนั้นอุดมคติที่เป็นโลกทัศน์ดังกล่าวในทางเศรษฐกิจมีลักษณะอย่างไรกันแน่ ดังนั้นจินตภาพที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความแตกต่างภายในตัวเอง ซึ่งส่งผลให้การรับรู้ ความเข้าใจ หรือการตีความ (interpretation) เศรษฐกิจพอเพียงจึงแตกต่างกันไปด้วย

๒.๒ การวิพากษ์ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงของนักวิชาการ

๒.๒.๑ เศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย

นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นองคมนตรี เป็นประธานกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติ และเป็นนายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อดีตเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยมี พันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ให้ความสนใจแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษาของคนไทยเป็นพิเศษตั้งแต่สมัยเป็นรัฐมนตรีฯ โดยที่นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้ให้ความหมายของความพอเพียงไว้ว่า “หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน”^{๓๑} นอกจากนี้ยังขยายความเพิ่มไว้อีกว่า “ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ อย่าน้อยเกินไป อย่ามากเกินไป ความมีเหตุผลตามหลักวิชา ความจำเป็นที่ต้องมีระบบควบคุมกันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน เช่น ถ้าเกิดสถานการณ์น้ำท่วมครอบครัวที่มีภูมิคุ้มกันดีก็จะฟื้นตัวได้เร็ว แต่ครอบครัวที่มีภูมิคุ้มกันไม่ดีเวลาฟื้นตัวก็จะช้าหรืออาจจะไม่ฟื้นเลย ประเทศชาติก็เหมือนกันพอจบสงครามโลกครั้งที่ ๑ หลายประเทศในระดับเท่า ๆ กัน บางประเทศก็ฟื้นตัวได้เร็ว บางประเทศก็ฟื้นช้า สงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็เช่นกันภูมิคุ้มกันในที่นี้ก็คือความเข้มแข็งนั่นเองเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถสรุปสั้นๆ ได้ว่าเป็นการตกผลึกของพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๖๐ กว่าปี ท่านเห็นวิกฤติการณ์มากมาย ทั้งวิกฤติการเมืองหรือวิกฤติการเงินก็ตาม โดยเฉพาะวิกฤติวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ถือเป็นวิกฤติที่ใหญ่โตมาก ท่านทรงออกแบบวิถีทางแก้ไขให้เป็นระบบที่สมบูรณ์และเข้มแข็ง และบอกวิธีในการตัดสินใจแต่ละครั้งว่าต้องมีส่วนประกอบอะไรบ้าง และจะต้องใช้วิธีการอย่างไรที่จะทำให้การตัดสินใจในครั้งนั้นได้ผลจริงๆ และในที่สุดถ้าเรานำสิ่งนี้ไปใช้ ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน ในระดับบริษัท หรือในระดับประเทศชาติก็ตาม จะนำไปสู่เศรษฐกิจและสังคมของความสุขความยั่งยืน และความพอเพียง”^{๓๒}

^{๓๑} เกษม วัฒนชัย, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://planning.oop.cmu.ac.th/web/Upload/sufeco%20.pdf>[๑๒ กันยายน. ๒๕๕๘].

^{๓๒} กระทรวงการต่างประเทศ, การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในต่างประเทศ: รวมคำบรรยายจากการสัมมนา ณ กระทรวงการต่างประเทศ, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓-๒๓.

เมื่อนำสิ่งที่นายแพทย์เกษม วัฒนชัย อธิบายไว้ข้างต้นมาวิเคราะห์ โดยเริ่มจากการอธิบายความพอเพียงว่าเป็น ความพอประมาณ โดยไม่ให้ทำยำน้อยเกิน และก็ไม่ให้ทำมากเกินไป ผู้เขียนเห็นว่า ความพอประมาณในความหมายนี้ แสดงให้เห็นถึงการได้มาซึ่งสิ่งภายนอกที่เป็นวัตถุที่เหมาะสมกับคน ๆ นั้น ถ้าเป็นเรื่องของการแสวงหาสิ่งที่เป็นนามธรรมโดยเฉพาะด้านจิตเจ้านั้นไม่สามารถวัดหรือประมาณได้อย่างชัดเจน จึงไม่สามารถรู้ได้ว่าเมื่อไรเกินเมื่อไรขาด ดังนั้นอาจจะใช้ในความหมายของความพอประมาณแบบนี้ไม่ได้ อีกทั้งนายแพทย์เกษม วัฒนชัย ยังอ้างถึงความพอประมาณจะสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้ได้ แต่ผู้เขียนเห็นว่าภูมิคุ้มกันที่จะทำให้คนในประเทศเข้มแข็งได้นั้น ต้องเกิดจากจิตใจซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม และตัวอย่างที่ยกขึ้นมาเป็นเรื่องของสิ่งภายนอกทั้งนั้น อาทิ เรื่องของน้ำท่วมข้างต้น จึงเห็นได้ว่านายแพทย์เกษม วัฒนชัย มองความพอเพียงเป็นเรื่องของรูปธรรมภายนอกเป็นสิ่งสำคัญ หากมีความคิดเช่นนี้จะส่งผลให้เชื่อว่าความจริงอันใดที่อยู่พ้นขอบเขตของประสาทสัมผัสไม่มีอยู่ หรือความจริงนามธรรมที่เชื่อกันนั้นเป็นเพียงสิ่งที่คนเราสมมติขึ้นตามความคิดและจินตนาการของเราหาได้มีอยู่จริงตามที่คิดฝันไม่ ดังนั้นความจริงบางอย่าง เช่น จิต มิใช่ความจริงอีกประเภทหนึ่ง แต่จิตก็คือผลการทำงานของกายจิตไม่มีอยู่จริง^{๓๓} เพราะความเชื่อที่เน้นหนักไปในด้านปรากฏการณ์ภายนอกจะตั้งต้นจากมโนทัศน์ที่ว่า สิ่งที่เป็นจริงจะต้องสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ถ้าสิ่งที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่สามารถสัมผัสได้ก็จะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่จริงเมื่อเป็นเช่นนี้โลกที่เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้จึงเป็นโลกที่จริงแท้เพียงโลกเดียวเท่านั้นคือโลกแห่งวัตถุที่เป็นรูปธรรม ส่วนโลกแห่งนามธรรมมีเพียงในความคิด หรือความฝันของมนุษย์เท่านั้น จึงทำให้เชื่อต่อไปอีกว่ามีนามธรรมที่เกิดจากความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาต่าง ๆ อีกด้วย เนื่องจากคนสร้างเทพต่าง ๆ ขึ้นมาจากการคิด หรือจินตนาการให้เทพเจ้ามีลักษณะต่าง ๆ ตามจิตใจที่ศรัทธาในธรรมชาติ ซึ่งก็เป็นอีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนว่านามธรรมนั้นเป็นเพียงความคิดที่คนสร้างขึ้นมา ซึ่งความเชื่อแต่สิ่งภายนอกนี้ยังเห็นว่านามธรรมเหล่านั้นมิใช่ความจริง จึงไม่สนใจความคิดทางนามธรรมมากนัก แต่จะมุ่งแสวงหาความจริงทางวัตถุที่สัมผัสได้ชัดเจนเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เมื่อเชื่อว่านามธรรมเป็นสิ่งที่จิตสร้างขึ้นมา จึงไม่มีตัวจริงอะไรให้ใช้ประสาทสัมผัสภายนอกได้รับรู้ ผลถัดไปก็คือจิตจึงเป็นเพียงผลจากการทำงานของร่างกาย โดยเฉพาะอวัยวะที่เรียกว่าสมอง ซึ่งก็คือวัตถุอีกเช่นกันนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปทรรศนะของนายแพทย์เกษม วัฒนชัย ยังมองว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความรูปธรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงสามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่านายแพทย์เกษม วัฒนชัย มีทรรศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งที่มีความหมายนอก (extrinsic value) และมีคุณค่าเนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นเครื่องมือ (means) ไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ ได้ทำให้เห็นว่ามโนทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงแปรไปตามอัตวิสัย (subjectivity) ของแต่ละบุคคล

๒.๒.๒ เศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของ นายสุเมธ ตันติเวชกุล

นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา และประธานกรรมการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๓๔} โดยที่มูลนิธิชัยพัฒนาเกิดจาก

^{๓๓} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ปรัชญากับวิถีชีวิต, (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง "มูลนิธิชัยพัฒนา" โดย ทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายกิตติมศักดิ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนในลักษณะของการดำเนินงานพัฒนาต่าง ๆ ในกรณีที่ต้องถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของกฎเกณฑ์ ระเบียบ หรืองบประมาณ ที่ระบบราชการไม่สามารถดำเนินการได้ทันที จนเป็นเหตุให้การแก้ไขปัญหาไม่สอดคล้อง หรือทัน กับสถานการณ์ที่จำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำโดยเร็ว การที่มูลนิธิชัยพัฒนาเข้ามาดำเนินการเช่นนี้ ส่งผลให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง รวดเร็วฉับพลัน โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดใดๆ ทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นการช่วยให้กระบวนการพัฒนา เกิดความสมบูรณ์ขึ้น^{๓๕} ในฐานะของเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา นายสุเมธ ตันติเวชกุล จึงต้องมีหน้าที่นำ ทั้งแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียงออกสู่ประชาชน ประกอบกับการเป็น ประธานกรรมการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงต้อง รอบรู้เกี่ยวกับความรู้จากงานวิจัยด้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้ง นายสุเมธ ตันติเวชกุล มี ทรรศนะว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้น “เป็นเพียง เครื่องมือ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหาร องค์กรได้ทุกองค์กร เป้าหมายก็เพื่อทำให้เกิดความมั่นคง มีความสมดุล มีความยั่งยืน”^{๓๖}

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับทรรศนะของนายสุเมธ ตันติเวชกุล จึงเป็น “เครื่องมือ (means)” เพื่อไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ ในที่นี้ของนายสุเมธ คือ ความมั่นคง ความสมดุล และความ ยั่งยืน นั่นหมายความว่า นายสุเมธ มองว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือสิ่งที่มีคุณค่าภายนอก (extrinsic value) ทำให้ดูเหมือนว่าเศรษฐกิจพอเพียงตามความเข้าใจของนายสุเมธ คือสิ่งที่ต้องผันแปรไป ตามอัตวิสัย (subjectivity) ของบุคคล หรืออีกนัยหนึ่ง ทำให้เห็นว่าคุณค่าภายนอกตนเองของ เศรษฐกิจพอเพียงไม่สามารถมีลักษณะเป็นสากลที่มนุษย์ทุกคนเห็นร่วมกันได้ หากแต่ขึ้นอยู่กับ ความคิดและความรู้สึกของแต่ละคน ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้นายสุเมธ เห็นต่อไปอีกว่า

“หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการเหมือนกับศีล ๕ คือไปปฏิบัติที่ไหนก็เหมือนกัน ต่างกันที่วิธีการกระทำหรือเส้นทางเดินที่จะไปถึงเป้าหมายเท่านั้น ถ้าจะกล่าวว่าหัวใจของ เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร ผมคิดว่าหลักเหมือนกันกับศีล ๕ ครับ ถ้าไปปฏิบัติที่ไหนก็ เหมือนกัน คงไม่มีอะไรต่างกัน ประเด็นที่หลายท่านกล่าวมานั้น (พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว) สะท้อนอยู่อันหนึ่งคือความสับสน ความไม่เข้าใจ ความแตกแยก ยังมีอยู่เพราะเรา คิดมากเกินไป บางคนพยายามเปรียบเทียบกับทฤษฎีต่างประเทศ ตะวันตก อะไรต่างๆ วุ่นวาย ไปหมด”^{๓๗}

^{๓๕} มูลนิธิชัยพัฒนา, **ความเป็นมาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php/th/about-the-chai-pattana-foundation/about-us>[๑๒ กันยายน. ๒๕๕๘].

^{๓๖} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ประสบการณ์การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริหาร องค์กร**, [ออนไลน์].แหล่งที่มา: http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Documents/A5_62.pdf[๑๒ กันยายน. ๒๕๕๘].

^{๓๗} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ประสบการณ์การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริหาร องค์กร**, (เรื่องเดิม).

จากข้อความดังกล่าวจึงยืนยันได้ว่า นายสุเมธ ตันติเวชกุล เห็นเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับเรื่องอื่น ๆ โดยได้เปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเหมือนกับศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา และจากการประยุกต์ใช้ จะเห็นได้ชัดเจนจากการให้ความหมายของนายสุเมธ ไว้อีกแนวทางคือ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง คือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต^{๓๘}

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ต้องนำมาเริ่มต้นในตัวคน ด้วยการพึ่งตนเองหรืออยู่ให้ได้ด้วยตนเองก่อนด้วยการผลิตและบริโภคด้วยตัวเอง และรวมกลุ่มเป็นสังคม รัฐ และภูมิภาค โดยกิจกรรมการผลิตดังกล่าวต้องเน้นที่อิสรภาพ เสรีภาพ ทางจิตใจ ที่ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ

๒.๒.๓ เศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของ นายอภิชัย พันธเสน

ปัจจุบันนายอภิชัย พันธเสน เป็นผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ เคยดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ระดับ ๑๑ ที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเคยเป็นผู้อำนวยการโครงการปริญญาเอกสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งกิตติมศักดิ์ วิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายอภิชัย พันธเสน เริ่มจากการให้ความหมายของเศรษฐศาสตร์ไว้ก่อนว่า เป็นความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลกที่มีมนุษย์เป็นแกนกลาง นั่นคือเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโภคทรัพย์ หรือทรัพย์ที่ใช้เพื่อการบริโภค ดังนั้นตราบดีที่ยังมีมนุษย์และมนุษย์ยังต้องมีการบริโภค วิชาเศรษฐศาสตร์ก็คงจะยังเป็นความรู้ที่ต้องมีตามธรรมชาติ^{๓๙} เมื่อนำความหมายดังกล่าวมาวิเคราะห์ในลักษณะของการอ้างเหตุผลแล้วจะพบว่า

ข้ออ้างหลัก : เศรษฐศาสตร์เป็นความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลกที่มีมนุษย์เป็นแกนกลาง

ข้อสนับสนุน : ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพย์ที่ใช้เพื่อการบริโภคเป็นเศรษฐศาสตร์

ข้อสรุป : ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพย์ที่ใช้เพื่อการบริโภค เป็นความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลกที่มีมนุษย์เป็นแกนกลาง

^{๓๘} สุเมธ ตันติเวชกุล, *เบื้องพระยุคลบาท*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๕.

^{๓๙} อภิชัย พันธเสน, *เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ เรื่อง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กับศาสตร์ต่าง ๆ ในหัวข้อพุทธธรรมกับเศรษฐศาสตร์*, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๒ หน้า ๑

นายอภิชัย พันธเสน ต้องการบอกว่าเศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรที่ใช้เพื่อการบริโภค ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติในโลกโดยมีมนุษย์เป็นแกนกลางโดยให้เหตุผลสนับสนุนว่า "เพราะมันเป็นธรรมชาติของมนุษย์" หากจะประเมินความสัมพันธ์ทางตรรกะระหว่างข้ออ้างและข้อสรุปของชุดการอ้างเหตุผลของนายอภิชัยนี้เริ่มแรก โดยสมมติให้ "ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรที่ใช้เพื่อการบริโภค เป็นความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลกที่มีมนุษย์เป็นแกนกลาง" เป็นเท็จ เราก็จะได้ "ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรที่ใช้เพื่อการบริโภค ไม่ได้เป็นความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในโลกที่มีมนุษย์เป็นแกนกลาง" เราจะเห็นว่าหากเป็นเช่นนั้น ข้ออ้าง "ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรที่ใช้เพื่อการบริโภคเป็นเศรษฐศาสตร์" ไม่น่าจะได้รับผลกระทบใด ๆ แต่เราจะพบว่าข้ออ้างแรกจะกลายเป็นเท็จ เพราะมีกรณีที่มีวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เป็นความรู้ที่ไม่มีอยู่ตามธรรมชาติ อาทิ เศรษฐศาสตร์ทฤษฎี เศรษฐมิตี เศรษฐศาสตร์การค้าระหว่างประเทศ เศรษฐศาสตร์การเงินระหว่างประเทศ เศรษฐศาสตร์พัฒนาการ เศรษฐศาสตร์สาธารณะ หรือเศรษฐศาสตร์การคลัง เศรษฐศาสตร์การเงิน เศรษฐศาสตร์การเมือง เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ เศรษฐศาสตร์การจัดการ และเศรษฐศาสตร์แรงงาน ซึ่งวิชาเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ เป็นวิชาที่มนุษย์ประยุกต์ขึ้นมาทั้งนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเลย ดังนั้นอาศัยหลักของข้ออ้างเป็นจริง และข้อสนับสนุนเป็นจริง จะส่งผลให้ข้อสรุปเป็นจริงด้วย เราจึงสรุปได้ว่าข้ออ้างและข้อสรุปของชุดการอ้างเหตุผลของนายอภิชัย ดังกล่าวความสัมพันธ์เชิงเหตุผล

สิ่งที่น่าสังเกตอีกคือ นายอภิชัย พันธเสน ได้มีการอ้างอีกว่า “ธรรมชาติในโลกที่มีธรรมชาติในโลกที่มีมนุษย์เป็นแกนกลาง” ทำให้พิจารณาต่อไปได้อีกว่านายอภิชัย มีทรรศนะว่าเศรษฐศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ตัวมนุษย์เอง ดังนั้นการมีระบบเศรษฐกิจของมนุษย์ขึ้นมาก็เพื่อสร้างความสะดวกสบายให้กับตัวมนุษย์ที่ไม่จำเป็นต้องสร้างทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวเอง หากแต่ต้องแบ่งงานกันผลิตจนสร้างเป็นสังคมขึ้นมา ทรรศนะเช่นนี้ของนายอภิชัย จึงต้องเห็นว่าเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุนนิยม เมื่อกล่าวถึงเศรษฐกิจ ผู้คนก็มักจะนึกถึงเศรษฐศาสตร์ที่เป็นวิชาที่ศึกษาอุดมการณ์แบบเสรีนิยมตามด้วยมีการเมืองประชาธิปไตยที่มีแนวทางปฏิบัติมาเป็นเศรษฐกิจทุนนิยม ไม่เช่นนั้นก็จะนึกถึงเศรษฐศาสตร์ที่มีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมที่มีการเมืองแบบเผด็จการและมีแนวทางปฏิบัติมาเป็นเศรษฐกิจวางแผน ซึ่งทั้งสองแบบนี้ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน แต่เมื่อพิจารณาสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความขัดแย้งกันของทั้งสองแบบนี้มีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันหรือเป็นปัญหาพื้นฐานที่เหมือน ๆ กันคือความเป็นสสารนิยมหรือวัตถุนิยม ซึ่งเมื่อพิจารณาเรื่องของเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องของการหาอยู่หากินที่เป็นวัตถุภายนอกเสียส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยสี่ จนกระทั่งสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

เศรษฐกิจทั้งสองระบบนี้ต่างก็ให้ความสำคัญกับการผลิตสินค้าและบริการมาเพื่อสนองความต้องการของประชาชน เพียงแต่เศรษฐกิจแบบวางแผนมีเป้าหมายของการแบ่งปันทรัพยากรให้คนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมีเป้าหมายที่เสรีภาพในการแข่งขันที่เท่าเทียมกัน ใครจะได้มากหรือน้อยก็อยู่ที่ความสามารถของผู้นั้น ถึงแม้ปัญหาของความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ของทั้งสองรูปแบบนี้ แต่เป็นผลจากการใช้ฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เหมือน ๆ กัน ซึ่งมีการก้าวกระโดดออกมาสร้างสรรค์ความรู้เชิงวัตถุให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจจนกระทั่งมีการผลิต

ได้คราวละมาก ๆ เกิดขึ้นขึ้นนายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งก็คือที่ดิน แรงงาน เทคโนโลยี ยิ่งมีการผลิตมากก็เกิดการใช้จ่ายการผลิตมาก ทรัพยากรธรรมชาติก็ถูกนำมาใช้มาก แรงงานที่เป็นมนุษย์ด้วยกันก็ถูกนำมาเป็นทาส ไม่ว่าจะเป็นแรงงานจากเด็ก จากสตรี เกิดความเอาเปรียบกัน อย่างไรก็ตามนี้พอจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นทุนต่าง ๆ ที่นำมาผลิตเหล่านี้ก็คือวัตถุดิบทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นแรงงานมนุษย์ด้วยกัน ที่ดิน เทคโนโลยี ฯ เหล่านี้ได้สร้างทั้งประโยชน์และโทษให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเสมอมา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความขัดแย้งกันของทั้งเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมกับวางแผน การเกิดขึ้นของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทางออกที่นายอภิชัย สนับสนุน โดยมีการอ้างเหตุผลไว้ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงแม้จะเป็นทางออกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องเทคโนโลยี แต่เป็นการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม เน้นไปที่การรักษาผู้ด้อยโอกาสให้หายป่วย และเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงยังสามารถปรับใช้ได้กับทุกคน ทุกสถานการณ์ ทุกโอกาส โดยผสมผสานศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ใช่เรื่องของเศรษฐศาสตร์ล้วน ๆ แต่เป็นหมายรวมถึงวิถีชีวิตและสังคมด้วย พูดง่ายๆ คือ ต่อไปการพัฒนาประเทศแทนที่จะเน้นเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจ ก็หันมาเน้นการเพิ่มความสุขให้กับคน”^{๔๐}

จากเหตุผลของนายอภิชัย พันธเสน ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงยอมรับเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีหรือวัตถุ หากแต่ต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจในการเลือกใช้ที่เหมาะสมกันตนเอง สาเหตุที่กล่าวเช่นนี้หมายความว่า ไม่ควรเอาวัตถุภายนอกเป็นสรณะ แต่มีทัศนคติความพอเพียงต่างหากที่เป็นหัวใจของการใช้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังนั้นความพอเพียงในทรรศนะของนายอภิชัย จึงสามารถเข้าไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกสิ่ง โดยเฉพาะความรู้ โดยอภิชัย และคณะได้แสดงการยืนยันโดยทำการสังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ผลการสังเคราะห์พบว่าองค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้รับความสนใจจากนักวิจัยจากหลากหลายสาขา มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว โดยผลวิจัยยังคงเน้นย้ำถึงวัตถุประสงค์และหลักการเบื้องหลังการสร้างองค์ความรู้ว่าเป็นองค์ความรู้เพื่อการดำรงอยู่ การรักษาตัวให้อยู่รอดอยู่เป็นองค์ความรู้สู่การพึ่งตนเอง และความสามารถในการเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ รวมทั้งทำให้คนมีอิสระในการหาเลี้ยงตนเอง เพื่อการดำรงอยู่ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและปัจเจกชน จากการสังเคราะห์ข้อค้นพบว่าองค์ความรู้ด้านการประยุกต์ใช้ที่ผ่านมาจะมีสาระสำคัญคือ^{๔๑} ๑) องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสงวน อนุรักษ์เพื่อการใช้อย่างยั่งยืนยาวนานซึ่งเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางจิตวิญญาณ ความมีสำนึกและคุณธรรมในการดำรงชีวิต ๒) การแสวงหาและพัฒนาองค์ความรู้เรื่องเทคโนโลยีในการผลิต การเกษตร การปรับแก้สภาพทางกายภาพของพื้นดินโดยการปรับเปลี่ยนสภาพเดิมที่ปัญหา อาทิ ดินเค็ม ดินดาด ดินเปรี้ยว หรือดินที่มีน้ำขัง มีสภาพเป็น

^{๔๐} อภิชัย พันธเสน, เศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองต่าง ๆ ของนักปราชญ์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/achihoneymoon/ng-sersthkic-phx-pheiyng-ni-mum-mxng-tang/sersthkic-phx-pheiyng-ni-mum-mxng-tang-khng-nak-prachy>[๑๒ กันยายน. ๒๕๕๘].

^{๔๑} อภิชัย พันธเสน และคณะ. **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๙.

กรดให้เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการเพาะปลูก การสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก เน้นการประหยัดแต่ถูกหลักวิชาการ ๓) องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ (decision-making process) และกระบวนการให้เหตุผลต่อวิธีการผลิต การริเริ่มการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยง โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรับรู้และบริโภควารสาร (information processing) ๔) องค์ความรู้เชิงประยุกต์ในสาขาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มีการศึกษาประเด็น “การกระจายความเสี่ยง” หรือ “การบริหารความเสี่ยงต่ำ” ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ใช้กรอบแนวคิดจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ ๔ ธ.ค. ๒๕๔๐ ที่ว่า “ถ้าหากว่าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดเหมาะสม อาจจะดูไม่หรูหรา แต่ว่าจะไม่ล้ม หรือถ้าล้ม ถ้ามีอันตรายไปก็ไม่เสี่ยงมาก” และ ๕) องค์ความรู้เชิงประยุกต์ระดับองค์กร เช่น สถานศึกษาและองค์กรทางสังคม โดยผู้วิจัยใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบความคิดในระดับปฏิบัติการ แต่ไม่ได้ศึกษาเชิงลึกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเป็นแบบกรอบทางทฤษฎีในการวิจัยแต่อย่างใด

ดังนั้นความพอเพียงในทรรศนะของนายอภิชัย พันธเสน จึงเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าในตัวเอง (intrinsic value) คือความพอเพียงเป็นสิ่งที่เป่าหมาย (end) ในตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ที่มีความพอเพียงไม่ต้องตั้งคำถามกับตนเองว่าจะมีความพอเพียงไปเพื่อให้ได้สิ่งใดต่อไป ด้วยเหตุผลที่ว่าหากมีความพอเพียงในการดำเนินกิจการอะไรก็ตามมิใช่เพียงแต่กิจกรรมการเศรษฐกิจอย่างเดียว หากแต่ดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ยืนยันได้ว่าการมีคุณค่าภายในตนเองของความพอเพียงสามารถมีได้อย่างเป็นภาวีสัย (objective) โดยไม่แปรผันไปตามสถานการณ์ภายนอก

๒.๒.๔ เศรษฐกิจพอเพียงในมโนทัศน์ของ นายเสรี พงศ์พิศ

นายเสรี พงศ์พิศ เป็นนักปรัชญาศาสนาคริสต์ (philosophy of christianity) โดยจบการศึกษาระดับปริญญาโท ด้านปรัชญาและเทววิทยาจากประเทศอิตาลี ปริญญาเอก ด้านปรัชญาจากมหาวิทยาลัยมิวนิก จากประเทศเยอรมัน อดีตเคยเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบัน เป็นประธานมูลนิธิหมู่บ้าน และผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเนื่องด้วยท่านมีความสนใจเศรษฐกิจพอเพียงจึงทุ่มเททำงานเพื่อขยายแนวคิดนี้ไปสู่สังคม หากถามว่าเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร เสรี พงศ์พิศ กล่าวไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการทวนกระแสบริโภคนิยมสุดขั้ว”^{๔๒} การกล่าวเช่นนี้ย่อมหมายความว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่เห็นด้วยกับพวกบริโภคนิยมแบบไม่สุดขั้ว หรือเป็นบริโภคนิยมแบบกลาง ๆ หรือไม่ก็เป็นบริโภคนิยมน้อยมากจนไม่เป็นบริโภคนิยมไปเลย การพิจารณาเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการมองแบบวิเคราะห์ แยกสิ่งหนึ่งออกจากสิ่งหนึ่งโดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นวิธีการของโลกตะวันตก ผลก็คือสามารถสรุปได้ชัดเจนว่าอะไรคืออะไร เช่น เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มาจากอุดมการณ์เสรีนิยม และเป็นคู่ขัดแย้งกับเศรษฐกิจแบบวางแผนที่มาจากอุดมการณ์สังคมนิยม ซึ่งเห็นความชัดเจนในความแตกต่างของแต่ละฝ่ายได้ เนื่องจากเมื่อกล่าวถึงคำว่า “เศรษฐกิจ” เราก็จะมีมโนทัศน์ในเรื่องของการบริโภค การผลิตสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาใช้สอยกัน แบ่งปันกัน ไปจนถึงแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน และเมื่อมีคำว่า “พอเพียง” เข้ามาประกอบด้วย

^{๔๒} เสรี พงศ์พิศ, เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ถ้าใจปรารถนา, (กรุงเทพฯ: พลังปัญญา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

แล้ว จึงทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ต้องการไปขัดแย้งหรือแข่งขันกับระบบเศรษฐกิจอื่นใด ดังนั้น สิ่งที่เป็นของการทำความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงนี้ และสิ่งซึ่งอยู่ภายใต้เบื้องหลังของความไม่ต้องการขัดแย้งกับใคร มันมีปัญหาพื้นฐานอะไรที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังกันแน่ สำหรับในเรื่องนี้ พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไว้ว่า

“...เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาของเศรษฐกิจ การที่ต้องใช้รถไถต้องไปซื้อ เราต้องใช้ต้องหาเงินมาสำหรับซื้อน้ำมันสำหรับรถไถ เวลารถไถเก่าเราต้องยิ่งซ่อมแซม แต่เวลาใช้นั้นเราก็ต้องป้อนน้ำมันให้เป็นอาหาร เสร็จแล้วมันคายคว้น คว้นเราสูดเข้าไปแล้วก็ปวดหัว ส่วนเวลาที่เราใช้ เราก็ต้องป้อนอาหาร ต้องให้หญ้าให้อาหารมันกิน แต่ว่ามันคายออกมา ที่มันคายออกมาก็เป็นปุ๋ย แล้วก็ใช้ได้สำหรับให้ที่ดินของเราไม่เสีย...”^{๔๓}

พระเจ้าอยู่หัวมิได้ต่อต้านเศรษฐกิจแบบสุดขั้ว เพียงแต่ท่านแนะนำทางเลือกที่เหมาะสมเท่านั้น ส่วนนายเสรี พงศ์พิศ ได้วิพากษ์เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ไว้ว่าเป็นกิจกรรมที่ถือว่าการเติบโตขึ้นอยู่กับการบริโภค ถ้าไม่โลกไม่อิงฉ้อและไม่แข่งขันก็ไม่สามารถพัฒนาได้ จึงจำเป็นต้องปลูกเร้าความต้องการให้มาก เศรษฐศาสตร์แบบนี้อาจจะบอกให้ “แปลงสินทรัพย์เป็นทุน” แต่ที่แท้คือ “แปลงทุนให้เป็นเงินเป็นรายได้” จนกระทั่งทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายถูกขายกินเกือบหมดนี้เป็นปัญหาวิธีคิด และไม่ใช่วิธีคิดธรรมดา เป็นหลักคิด หลักปรัชญา ซึ่งซูมาเคอร์วิจารณ์ว่า “นักเศรษฐศาสตร์เองก็เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ที่มักจะมีอาการตาบอดทางอภิปรัชญา ทึกทักเอาว่า ศาสตร์ของพวกเขาเป็นศาสตร์แห่งความจริงที่เด็ดขาดถาวร” พุทธปรัชญาอันเป็นที่มาของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีหลักการหลักคิดคนละอย่าง เน้นการบริโภคให้น้อยที่สุดเพื่อการอยู่เย็นเป็นสุขมากที่สุด เป้าหมายจึงอยู่ที่การอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ใช่การบริโภค ขณะที่เศรษฐศาสตร์แม่ของวัตถุนิยมสมัยใหม่ถือเอาการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมาย และความสุขเป็นผลที่ตามมา เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่เอาทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้า ขายไปเพื่อได้เงินมาซื้อปัจจัยต่างๆ เพื่อการบริโภค เศรษฐศาสตร์แนวพุทธถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนที่สำคัญเพื่อการมีชีวิตอยู่ จึงต้องใช้ใช้อย่างมีสติ ใช้แบบไม่ทำลายให้หมดไป แต่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน เหลือให้ลูกให้หลานได้ใช้ด้วย

ถ้ามีการระดมการศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกันอย่างจริงจัง เราจะเข้าใจว่า สาระสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงโยงไปถึงระบบ (system) ที่จะต้องปรากฏออกมาอย่างชัดเจน เป็นระบบเศรษฐกิจ ระบบทุน ระบบการเงิน ระบบการผลิต การบริโภค การตลาด ระบบทรัพยากร ระบบการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรและรายได้ ระบบวิถีเลี้ยงชีพ ระบบสวัสดิการ ระบบสุขภาพ ระบบการศึกษา ระบบกฎหมาย และระบบน้อยใหญ่อื่นๆ ทั้งองค์ภาพของสังคม สาระและระบบจะเกี่ยวโยงโดยตรงกับการกำหนดโครงสร้าง (structure) บอกความหมายของความสัมพันธ์ของระบบทั้งแนวราบแนวตั้ง ทั้งระดับมหาระดับชุมชนฐานราก ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ทำให้เห็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมที่ชัดเจน โครงสร้างที่ให้ความเป็นธรรม ให้โอกาสคนส่วนใหญ่ได้พัฒนาตนเอง จัดการชีวิตของตนเอง และอยู่ได้อย่างพอเพียง การวิจัยสืบค้นหาสาระ ระบบ

^{๔๓} สำนักราชเลขาธิการ, พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙, [ซีดี-รอม]. สาระสังเขปจาก: พระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ.๒๕๔๙ – ๒๕๕๑. แผ่นที่ ๔, ๒๕๕๐.

และโครงสร้างของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่หน้าที่ของนักวิชาการเท่านั้น แต่ต้องเป็นวาระแห่งชาติที่ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วม เพราะจะมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม และทุกคนต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันสร้างสำนึกใหม่ ให้เป็นพลังทางปัญญาที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงถึงรากลึก (radical change) ถ้าให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง ประชาชนก็จะยอมรับการพัฒนาสังคมไทยไปในลักษณะที่เป็นอยู่นี้ได้อย่างไร สังคมที่ระบบโครงสร้างที่ก่อให้เกิดทุกข์ ความเครียด ความเจ็บป่วย ความขัดแย้ง ความรุนแรง สังคมที่ดูเหมือนมีกฎเกณฑ์ แต่อยู่กันแบบโกลาหลวนวายเป็นระเบียบ (chaos) คนมีอำนาจกดขี่คนไร้อำนาจ คนรวยเอาเปรียบคนจน มีใครยวสาวได้สาวเอา ซึ่งแนวคิดเรื่องการพัฒนาวันนี้ ด้านหนึ่งก็ไม่ได้แตกต่างไปจากปรัชญาการพัฒนาเมื่อสี่ห้าสิบปีที่แล้ว ซึ่งเชื่อในทฤษฎีการพัฒนาแบบไม่เท่าเทียม (unequal development theory) ว่า จะพัฒนาคนทั้งหมดพร้อมกันไม่ได้ ต้องให้อาสาคนส่วนน้อยมากกว่าคนส่วนใหญ่ ให้พัฒนาอุตสาหกรรมและการส่งออก เมื่อคนเหล่านี้ร่ำรวยแล้ว ก็จะช่วยดึงคนจนส่วนใหญ่ให้ร่ำรวยตามไปด้วย

ความจริงที่เป็นปฏิกิริยา (paradox) ก็คือ คนร่ำรวยสี่ห้าสิบปีแล้วว่าเรื่องนี้ไม่จริง แต่เราก็หลับหูหลับตาเชื่อและใช้ทฤษฎีที่ว่านี้ต่อไป ให้โอกาสคนรวยเพื่อจะได้ช่วยคนจน แต่ไม่ให้อาสาคนจนเพื่อจะได้ช่วยตัวเอง ทั้งๆ ที่พวกเขามีศักยภาพเพียงพอ ขาดแต่โอกาสเท่านั้น ถ้าคนจริงจังกับเศรษฐกิจพอเพียง สังคมต้องกระเทือนทั้งระบบและโครงสร้างอย่างแน่นอน คิดดูว่า ถ้าหากคนส่วนใหญ่หันมาจัดระเบียบชีวิตของตนเอง ลดรายจ่ายลงไปได้หนึ่งในสี่ จะเกิดอะไรขึ้นกับระบบเศรษฐกิจ คนชนบทเริ่มปลูกพริก ผัก ผลิตอาหารกินเอง ซื้อจากตลาดน้อยลง คนในเมืองเริ่มซื้อเริ่มจ่ายน้อยลง มีแบบมีแผนการใช้จ่าย เริ่มจัดระเบียบการเดินทาง ลดค่าน้ำมัน ค่าโทร.ลงหนึ่งในสี่ เริ่มดูแลเรื่องการใช้ไฟในบ้าน ทำให้ค่าไฟลดลง ลดการกินเหล้า ลดการซื้อขนมกรุบกรอบ และของฟุ่มเฟือยทั้งหลาย เน้นการใช้จ่ายเฉพาะของจำเป็นสำหรับชีวิต อยู่อย่างเรียบง่าย ทำน่ายาล้างจานใช้เองทั้งบ้านทั้งเมือง ทำปุ๋ยอินทรีย์ ชีวภาพกันทั่วประเทศ แต่ถ้าการโฆษณาอย่างบ้าเล็ดอยู่อย่างนี้จะไปสอนให้คนไม่ซื้อไม่จ่าย และให้บริโภคตามความจำเป็นได้อย่างไร ในเมื่อปล่อยให้มีการกระตุ้นการบริโภคแบบเอาเป็นเอาตายอยู่เช่นนี้ ผู้คนก็คิดว่า อะไรที่ตัวเองต้องการต้องเอาให้ได้ ความต้องการถูกทำให้กลายเป็นความจำเป็นไปหมด

ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ก็ไม่ได้เป็นผู้นำทางด้านคุณค่า แต่กลายเป็นเครื่องมือของระบบทุนนิยม ผลิตคนเพื่อไปปรับใช้ตลาดแรงงานที่กลไกของสังคมทุนนิยมเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่กำหนดโดยรัฐที่มีวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ ที่บูรณาการการศึกษา กับแผนการพัฒนาประเทศเข้าด้วยกัน การทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวาระแห่งชาติ เป็นการตัดสินใจที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะหมายถึงการปรับเปลี่ยนระบบโครงสร้างสังคมใหม่เลยที่เดียวการพัฒนาประเทศอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประเทศอุตสาหกรรม แต่อาจจะมีทางลัดที่เกิดจากการสร้างรากฐานใหม่ ฐานคิดใหม่ที่ต้องการการพัฒนาที่มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การทำให้ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข (GDH) มากกว่าการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ (GDP) เศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้เราเป็นครัวของเราเองก่อนไปเป็นครัวของโลก เลี่ยงประชากรของเราให้อิ่มก่อนคิดค้าขายทำกำไร เพิ่มมูลค่าของผลผลิต การเกษตรซึ่งมีมากมายด้วยการทุ่มเทส่งเสริมการศึกษาและการวิจัย อันจะทำให้เราเป็นครัวของ

โลกได้ด้วยความภูมิใจของคนไทยทั้งชาติที่ได้รับประโยชน์ และการแบ่งปันอย่างยุติธรรมเรามี ธรรมชาติสวยงาม มีวัฒนธรรมที่มีเสน่ห์ ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก มีวัดวาอาราม มีที่ทำสมาธิ ให้ความสงบร่มเย็น มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสมุนไพร มีความรู้ดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เป็นอะไรที่ ใครมาพบเห็นก็เป็นสุข อะไรที่ใคร ๆ กำลังโยเยหาในสังคมหลังอุตสาหกรรมเราคงไม่ต้องวิ่งไล่ ประเทศอุตสาหกรรมเหล่านั้นที่ยกโรงงานและขยะมาไว้บ้านเรา จ้างเราทำงานให้ผลิตให้ เราก็ได้แค่ ค่าแรงถูก ๆ ทั้ง ๆ ที่เรามีความรู้ความสามารถและทรัพยากรอื่น ๆ ที่ดีกว่านั้น มี "ทุน" มากมาย ความหลากหลายทางชีวภาพ ป่า สมุนไพร ธรรมชาติ วัฒนธรรม ซึ่งจัดการให้ดี ก็ทำให้เราอยู่อย่างมี ศักดิ์ศรีและมีกินอย่างพอเพียงได้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องยากสำหรับปัจเจกและสำหรับสังคม สำหรับชาวบ้านและสำหรับรัฐบาล เพราะต้องมีปัญญาและความกล้าหาญจึงจะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความกล้าหาญทางจริยธรรม^{๔๔} จากการวิจารณ์ดังกล่าวทำให้นายเสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นหลักคิด หลักการ เพื่อให้เกิดผลต้องมี "กรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัด" มาเป็นตัวช่วย เป็นแนวทาง เป็นเครื่องมือเพื่อให้เรานำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ อย่างได้ผล สอดคล้องกับชีวิตของเรา งานที่เราทำ องค์กร สถาบัน ที่เราอยู่”^{๔๕}

จากความหมายที่นายเสรี พงศ์พิศ วิจารณ์ไว้ข้างบนจะพบว่าเศรษฐกิจพอเพียง นั้นมี ๒ ระดับคือระดับความคิดที่เป็นนามธรรม กับระดับการปฏิบัติหรือรูปธรรม สำหรับรูปธรรมนายเสรี ได้เสนอจินตภาพไว้ดังนี้^{๔๖}

^{๔๔} เสรี พงศ์พิศ, เศรษฐกิจพอเพียง ทางรอดและทางลัดการพัฒนา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.phongphit.com/2013/index.php/> [๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๘].

^{๔๕} เสรี พงศ์พิศ, กรอบคิด เศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.phongphit.com/2013/index.php/> [๑๒ กันยายน ๒๕๕๘].

^{๔๖} เสรี พงศ์พิศ, นิยามใหม่, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.life.ac.th/a/life/Form/Sustainability.pdf.pdf> [๑๒ กันยายน ๒๕๕๘].

ตารางที่ ๒.๑ การเปรียบเทียบจินตภาพของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจทุนนิยม

เศรษฐกิจพอเพียง	เศรษฐกิจทุนนิยม	เศรษฐกิจพอเพียง	เศรษฐกิจทุนนิยม
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	ตัวใครตัวมัน	สร้างระบบ	ทำโครงการ
แบ่งปัน	แก่งแย่ง	สังคมสวัสดิการ	ประชานิยม
กระจาย	รวมศูนย์	กินอยู่พอดี	บ้าบริโภค
พอกินพอใช้	กำไรสูงสุด	มีความสุข	เครียด บ้า สติแตก
มีส่วนร่วม	ผูกขาด	ยืดหยุ่น อะลุ่มอล่วย	แข่งกระด้าง
เล็กน้านงาม	เล็กๆ ไม่ ใหญ่ๆ ทำ	จิตวิญญาณ	กฎระเบียบ
ให้โอกาส	ครอบงำ	หัวใจความเป็นมนุษย์	จักรกล
ร่วมมือ	แข่งขัน	ความสุขเป็นเป้าหมาย	รายได้คือเป้าหมาย
พอเพียง	โลกคือดี	ภาคี (partnership)	เจ้านาย (hierarchy)
ใช้ข้อมูลความรู้	ใช้โฆษณาชวนเชื่อ	เคารพศักดิ์ศรี	กดขี่ข่มเหง
พึ่งตนเอง	อุปถัมภ์	มีน้ำใจ	เอาเปรียบ
พึ่งกันเอง	แบ่งแยกและปกครอง	ใช้ปัญญาปลดปล่อย	ใช้อำนาจควบคุม
เครือข่าย	สั่งการ		

จากการมองเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นทั้งในระดับนามธรรมและรูปธรรมของนายเสรี พงศ์พิศ ทำให้พบว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีทั้งชนิดที่มีคุณค่าในตัวเองอันได้แก่สิ่งที่มีได้มีคุณค่าเนื่องจากสามารถเป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ หากแต่เป็นสิ่งที่เป้าหมายในตนเองนั้นคือเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นในระดับนามธรรม หรือกล่าวอีกนัย เศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นในระดับนามธรรมที่มีคุณค่าในตนเองคือความคิดที่ผู้ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมีต้องตั้งคำถามกับตนเองว่าจะแสวงหาสิ่งนี้เพื่อให้ได้สิ่งใดต่อไป ซึ่งเป็นภววิสัยในขณะที่เศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นในระดับรูปธรรมคือจินตภาพที่มีคุณค่าภายนอกสามารถเป็นเครื่องมือไปสู่คุณค่าอื่น ๆ และผันแปรไปตามอัตวิสัย ตามความรู้สึกของแต่ละบุคคล

๒.๓ ปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง

จากหัวข้อที่ผ่านมาจะเห็นว่านักวิชาการที่มีชื่อเสียงในการนำเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ฯ พระราชทานไว้ มาศึกษาวิจัยและเผยแพร่ พบว่าแต่ละท่านยังมองว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีความเป็นรูปธรรมและนามธรรม ถ้ามองเป็นรูปธรรมมากกว่า จะมีทรรศนะ

เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายนอก และเป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ ดังนั้นมโนทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงในทฤษฎีเช่นนี้จะใช้อย่างดีของบุคคล หากมองว่าเป็นนามธรรมมากกว่า ก็จะมีทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายในและเป็นเป้าหมาย ที่มีคุณค่าในตัวเอง ดังนั้นการมองมโนทัศน์ความพอเพียงในทฤษฎีเช่นนี้จะใช้อย่างดีในขณะที่น่ายเสรี พงศ์พิศ กลับมองว่าเศรษฐกิจมีทั้งจิตภาพและมโนภาพที่เชื่อมต่อกัน ซึ่งปัญหาการมองว่ามีทั้งสองลักษณะนี้ สุรินทร์ ยิ่งนึก มีความเห็นยืนยันหรือมีเหตุผลสนับสนุนตามทฤษฎีของนายเสรี พงศ์พิศ โดยที่สุรินทร์ ยิ่งนึก^{๔๗} โดยเริ่มจากการให้ความหมายของ “ความพอเพียง” และได้ใช้เหตุผลของอริสโตเติลอธิบายสนับสนุนไว้โดยสรุปได้คือ อริสโตเติลกล่าวถึงการมีอยู่ไว้ว่าสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายในโลกนี้ล้วนแล้วแต่มีสัญชาตญาณด้วยกันทั้งสิ้น บางสิ่งมีสัญชาตญาณเดียว แต่บางสิ่งมีถึง ๔ สัญชาตญาณและสิ่งนั้น คือ มนุษย์ซึ่งมนุษย์นั้นมี ๔ สัญชาตญาณด้วยกันคือ สัญชาตญาณก้อนหิน (solid instinct) สัญชาตญาณพืช (vegetarian instinct) สัญชาตญาณอารักขา (gene vigilant instinct) และสัญชาตญาณปัญญา (rational instinct) ขณะใดทำตามสัญชาตญาณใดขณะนั้นก็มีความสุขตามระดับสัญชาตญาณนั้น

สุรินทร์ ยิ่งนึก ได้เห็นอีกว่าตามความเป็นจริงของสัญชาตญาณ ๓ ระดับแรกเป็นความสุขทั่วไป แต่ในระดับสุดท้ายเท่านั้น จึงได้ความสุขแท้ตามความเป็นจริงของมนุษย์ผู้มีปัญญาเท่านั้น มนุษย์จึงโชคดีกว่าสิ่งอื่น ที่สามารถมีความสุขได้ถึง ๔ ระดับขั้นในตัว เหมือนกับมีสวรรค์ ๔ ชั้น อยู่ในตัวให้เลือก อยากจะมีความสุขแบบไหนก็สวรรค์ชั้นนั้นขึ้นใจ และหาความสุขตามระดับนั้นได้ง่ายจริง ๆ และมันก็คือความเป็นจริงในชีวิตของคนคนหนึ่งที่เกิดมาเป็นคนเป็นเจ้าของสวรรค์ถึง ๔ ชั้น มีความสุข ๔ ระดับให้เลือก นอกจากนี้ยังยืนยันอีกว่าจากความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ” หมายความว่าต้องเข้าใจให้ถึงระดับปรัชญาแล้ว จึงประยุกต์สู่การปฏิบัติคือ จริยศาสตร์อันเป็นปรัชญาประยุกต์ว่าด้วยคุณธรรมแห่งความสุขนั่นเอง ดังนั้นจึงมั่นใจได้ว่าต้องมีความสุข เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาจริยะที่มีองค์ประกอบของคุณธรรมแม่บท (cardinal virtue) ครบถ้วนทั้ง ๔ ด้าน ของมาตรฐานสากล คือ ๑) รอบคอบ รอบรู้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “prudence” นักปรัชญากรีกเรียกว่า “phronesis” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “สัจจะ” ๒) ความกล้าหาญ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “fortitude” นักปรัชญากรีกกำหนดไว้ว่า “tharros” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ทมะ” ๓) พอเพียง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “temperance หรือ self-sufficing” นักปรัชญากรีกกำหนดไว้ว่า “metrispatheia” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ขันติ” และ ๔) ความเป็นธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “justice และ fairness” ภาษากรีกคือ “dikaiosune” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ทานะ” ทั้ง ๔ ด้านข้างต้นยังไม่ใช่อุบายคุณธรรมตามนิยาม แต่เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับคุณธรรมทุกข้อ หรือกล่าวอีกนัยคือใครมีคุณสมบัติ ๔ ประการนี้ ก็เชื่อได้ว่ามีคุณธรรมครบถ้วนทุกข้อ ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม กล่าวโดยสรุป เจตนารมณ์ของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องการ

^{๔๗} สุรินทร์ ยิ่งนึก, ขยายผลปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://kruthai40.ning.com/profiles/blogs/p100> [๑๒ กันยายน ๒๕๕๘].

ให้เข้าใจในทำนองปรัชญา และนำมาปฏิบัติในทำนองจริยศาสตร์ซึ่งเป็นปรัชญาประยุกต์ ทั้งปรัชญาและจริยศาสตร์ไม่อ้างประกาศิตของศาสนาใด แต่พร้อมสนับสนุนได้ทุกศาสนา

ความเห็นดังกล่าวสามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีทั้งความเป็นนามธรรมในเชิงความคิดและรูปธรรมในเชิงปฏิบัติ ซึ่งสามารถมองได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีทั้งคุณค่าภายนอกสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ และเป็นอัตวิสัย ในขณะที่ก็ยังสามารถมองได้อีกว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง และเป็นสิ่งที่เปี่ยมหมายในตนเอง รวมทั้งเป็นภาววิสัย

๒.๔ สรุป

จากการศึกษาจะเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะวิพากษ์บริบทรอบตัว เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเกิดจากพระประสงค์เรียนรู้ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในประเทศไทย พระองค์ทรงใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือของมนุษย์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งที่เป็นปรากฏการณ์รูปธรรมและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทยที่เป็นนามธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาพื้นฐานทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบกับปัญหาเรื่องอื่น ๆ ผลดังกล่าวก็กลายมาเป็นความคิด ความเชื่อ จนเป็นโลกทัศน์และนำไปสู่การกำหนดคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหามาของแต่ละบุคคล สังคม และทางแก้นั้นของแต่ละคนและสังคมก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เพราะแต่ละคนย่อมมีโลกทัศน์ที่ต่างกัน ดังนั้นมโนทัศน์ความพอเพียงของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นพื้นฐานในการแสวงหาโลกทัศน์ ความเชื่อของมนุษย์ที่แตกต่างกันซึ่งอาจมีความเห็น ความคิดตามโลกทัศน์นั้น ๆ และยอมทำให้มนุษย์ที่เชื่อเหมือน ๆ กัน ในส่วนที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวกับความพอเพียงไปในทิศทางเดียวกัน แต่รูปธรรมหรือในทางปฏิบัติอาจแตกต่างกันไป จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นทั้งสิ่งที่มีคุณค่าภายนอก เป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ และเป็นอัตวิสัยของบุคคล และเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเองเป็นเป้าหมายในตัวเองและเป็นภาววิสัย ในขณะที่ก็สามารถมองเศรษฐกิจพอเพียงได้ทั้งสองแบบพร้อม ๆ กัน และอาจเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุด เพื่อป้องกันการเกิดปฏิทรรศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง

กล่าวโดยสรุปจากการวิเคราะห์ความคิดของนักวิชาการที่มีประสบการณ์การทำงานกับเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง ๔ ท่านนั้นจะพบว่ามโนทัศน์คือ จะเห็นว่า นายแพทย์เกษม วัฒนชัย และนายสุเมธ ตันติเวชกุล มีทรรศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าภายนอกและเป็นเครื่องมือไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ ซึ่งหมายความว่ามโนทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงแปรไปตามอัตวิสัยของบุคคลที่รับรู้ ส่วนนายอภิชาต ชัยชนะ กลับมีทรรศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง คือความพอเพียงเป็นสิ่งที่เปี่ยมหมายในตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ที่มีความพอเพียงไม่ต้องตั้งคำถามกับตนเองว่าจะมีความพอเพียงไปเพื่อให้ได้สิ่งใดต่อไป และความพอเพียงสามารถมีได้อย่างเป็นภาววิสัยซึ่งไม่แปรผันไปตามสถานการณ์ภายนอก สำหรับนายเสรี พงศ์พิศ ทรรศนะผสมกันทั้ง ๒ แบบคือเห็นว่ามีคุณค่าภายนอก เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ และเป็นอัตวิสัย ในขณะที่นายเสรี พงศ์พิศ ก็ยังเห็นอีกว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง และเป็นสิ่งที่เปี่ยมหมายในตนเอง รวมทั้งเป็นภาววิสัยโดยไม่แปรผันไปตามสถานการณ์ภายนอกอีกด้วย